

Södertörns högskola | Lärutbildningen m. interkulturell profil 270 hp

Examensarbete 15 hp | Språk och litteratur för blivande svensklärare C | VT 2011

Hej Litteraturen!

En studie av ett läromedel i litteraturhistoria ur ett genusperspektiv

Av: Anna Herdy

Handledare: Agneta Rehal-Johansson

Examinator: Ola Holmgren

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att ur ett genusperspektiv granska Utbildningsradions programserie *Hej Litteraturen!* mot bakgrund av den feministiska litteraturforskning som bedrivits under de tjugo senaste åren. Jag vill undersöka om forskningen har haft någon inverkan på ett nutida läromedel i frågan om hur mycket utrymme som ges till män respektive kvinnor och vilka kvinnor som ingår i kanon. *Hej Litteraturen!* är ett TV-program avsett för gymnasieskolans litteraturhistoriska undervisning och är producerat 2010.

Genom att göra en innehållsanalys där jag delar upp undersökningen i en kvantitativ och en kvalitativ del, har jag undersökt vilket faktiskt utrymme i tid och omnämmanden som ges de kvinnliga författarna och hur de presenteras. I denna analys har jag använt Hirdmans teori om genussystemets två principer som utgångspunkt.

Resultatet visar att de kvinnliga författarna får 37 procent av det totala omnämmandeutrymme och 42 procent av tidsutrymme. I programmet har man försökt beskriva manliga och kvinnliga författare likvärdigt och ger dem tyngd och relevans i avsnitten på ett likvärdigt sätt.

Slutsatsen blir att *Hej Litteraturen!* är ett läromedel som tagit till sig delar av den kritik som funnits mot litteraturhistoriska översiktsverk i allmänhet och litteraturhistoriska läromedel i synnerhet. Man har arbetat med genusaspekter i programmet och genom att låta nutida författare medverka som referenspunkter för litteraturhistorien i samtiden, bidrar man inte bara till att förnya kanon, utan väger också upp den dominans av manliga författare som finns i litteraturhistorien.

Nyckelord: läromedelsanalys, jämställdhet, genus, genussystemet, kanon, litteraturhistoria

Abstract

The purpose of this study is to examine, from a gender perspective, Utbildningsradions TV-program *Hej Litteraturen!* in the light of feminist literature studies conducted during the last twenty years. I want to examine if the feminist literature studies have had any impact on contemporary teaching material regarding the question of how much space in time is given to men versus women and which female authors are included in the literary canon. *Hej Litteraturen!* is a TV program produced in 2010 intended for high school teaching of literature history

By conducting a content analysis in which I divide the study in a quantitative and a qualitative component, I have investigated how much space and time is given to female writers and how they are presented. My analysis draws on use Yvonne Hirdman's theory of the gender system.

The result shows that the female authors get 37 percent of the total reference space and 42 percent of the time-space. The program has sought to describe male and female authors equally and gives them weight and relevance to the sections in a similar manner.

In conclusion, *Hej Litteraturen!* is a tutorial which embraces parts of the criticisms that have existed in historical literature review papers in general and literary history textbooks in particular. *Hej Litteraturen!* has worked on gender aspects of the program and by picking up contemporary authors as reference points for literary history in the present, the program contributes not only not only in renewing the literary canon, but also in balancing out the dominance of male writers in the history of literature.

Keywords: textbook analysis, gender equality, gender, gender system, literary canon, literature history

Förord

Till att börja med vill jag tacka alla de kvinnor och feminister som har gått före och krävt sin rätt till utbildning, människovärde och frihet. Utan er är jag inget. Ni får mig att fortsätta, vilja bli något mer och att våga.

Jag vill tacka min VFU-handledare och pedagogiska inspirationskälla Linda Rosengren, på Huddinge gymnasium, som introducerade mig till *Hej Litteraturen!*. Jag vill tacka Birgitta Hellqvist och Staffan Möller för genomläsning, expertis och mentalt stöd. Klara Nyström för middagar, markservice och kärlek. Mina studiekamrater, Christina Åslund och Catrin Tengvall för motivation, uppmuntran och spännande diskussioner. Harry Bellafonte för peppen och sist men kanske mest, min handledare Agneta Rehal-Johansson som gett mig självförtroende och konstruktiv kritik. Ni är alla ovärderliga.

Norsborg, Maj 2011

Anna Herdy

1. INLEDNING	4
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.2 LITTERATUR & TIDIGARE FORSKNING	5
1.2.1 Feministisk litteraturforskning och kanonkritik.....	5
1.2.2 Läromedelsanalys ur ett genusperspektiv.....	8
1.3 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	11
1.3.1 Genusteori	11
1.3.2 Begreppet kanon.....	12
1.4 UNDERSÖKNINGSMATERIAL	13
1.5 METOD.....	14
2. ANALYS OCH RESULTAT	16
2.1 UPPLYSNINGEN	17
2.1.1 Avsnittets uppbyggnad.....	17
2.1.2 Analys	18
2.2 ROMANTIKEN	23
2.2.1 Avsnittets uppbyggnad.....	23
2.2.2 Analys	24
2.3 REALISMEN	27
2.3.1 Avsnittets uppbyggnad.....	27
2.3.2 Analys	28
2.4 MODERNISMEN.....	31
2.4.1 Avsnittets uppbyggnad.....	31
2.4.2 Analys	32
3. DISKUSSION.....	36
3.1 OMNÄMNANDEUTRYMME OCH TIDSUTRYMME.....	36
3.2 FRAMSTÄLLNINGEN AV FÖRFATTARSKAP.....	38
3.3 VILKA FÖRFATTARE LYFTS FRAM?	41
3.4 HUR ARBETAR PROGRAMMET MED GENUS?.....	42
4. AVSLUTNING	44
5. LITTERATURFÖRTECKNING	45
5.1 TRYCKTA KÄLLOR.....	45
5.2 ELEKTRONISKA KÄLLOR.....	46
6. BILAGOR	47
6.1 PÅ NÅGOT SÄTT NÄMNDA FÖRFATTARE, KVINNOR	47
6.2 PÅ NÅGOT SÄTT NÄMNDA FÖRFATTARE, MÄN	48

1. INLEDNING

Vem som ges utrymme eller tar plats i samhället har alltid varit en fråga om makt. Så lång tid tillbaka genom historien som vi känner till så har män givits ett större utrymme än kvinnor.¹ Vad detta beror på och hur en möjlig förändring skulle se ut, har varit föremål för såväl debatter och studier som politiska rörelsers agendor.

Skolans roll i upprätthållandet, eller för den delen, upplösningen av denna maktordning, är central. Vad vi som lärare och pedagoger förmedlar till nästkommande generation har också det varit föremål för politiska strider. I 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf94)², som är den läroplan som gäller fram till den 1 juli 2011, anges hur skolan har ett ansvar att förmedla och förankra värden som samhället vilar på, där ett av de viktigaste värdena är jämställdhet. Det handlar alltså inte bara om att undervisa om det positiva med jämställdhet utan att undervisningen också ska spegla både ”manliga” och ”kvinnliga” perspektiv.

När jag kom i kontakt med Utbildningsradions (UR)³ program *Hej Litteraturen!* så blev jag positivt överraskad. Jag tyckte att det var ett material som kändes relevant, gjorde spännande kopplingar mellan nutid och historia och som helt uppenbart tänkte utanför lådan i valet av de författare man lyfte fram.

Igenkänningsfaktorn i det material som läraren använder sig av i undervisningen, tror jag, är avgörande för elevernas engagemang. Igenkänning och identifikation är också en fråga om demokrati och värdegrund. Ebba Witt-Brattström och Birgitta Sandberg skriver i sitt förord till boken *Hundra skrivande kvinnor* (som presenteras närmare nedan):

Hur ska män och kvinnor kunna leva på jämlik fot när den ena gruppen, kvinnorna, inte har fått tillgång till sin historia, utan tvingas läsa historieböcker där kvinnor reducerats till stumma arbetsdjur eller intetsägande lyxdockor, där det kvinnliga talet, den kvinnliga rösten utplånats?⁴

Frågan som Witt-Brattström och Sandberg ställer sig är relevant att ställa till läromedel i allmänhet och *Hej litteraturen!* i synnerhet. Den feministiska litteraturforskningen har konstaterat att litteraturhistorien har skrivits av män, för män. Resultatet blir en *kanon* där kvinnorna glöms bort alternativt göms undan. Den forskning som har bedrivits på området (se 1.2 *Litteratur och tidigare forskning*), har till en viss del gått ut på att synliggöra de kvinnliga författare som varit

---

¹ Hirdman, Yvonne (red.) (1992). *Kvinnohistoria: Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*. Stockholm: Utbildningsradion, s.17

² <http://www.skolverket.se/skolfs?id=259> (110510)

³ Public Service-företag som ägs av Förvaltningsstiftelsen för SVT, SR och UR.

⁴ Sandberg, Birgitta, Witt-Brattström, Ebba (1995) *Hundra skrivande kvinnor – från forntiden till och med romantiken*, Första delen Stockholm: Natur & Kultur, s. 9

verksamma under historien men också att beskriva på vilka grunder som litteraturens historia har skrivits och vilka konsekvenser det har lett till för kvinnliga författare.

Det har gjorts många analyser av läromedel i skolämnet svenska och de som jag tagit del av (de viktigaste för min undersökning återfinns i 1.2 *Litteratur och tidigare forskning*) visar upp näst intill samma resultat; de manliga författarna och det manliga perspektivet på historien dominerar. Hur fördelningen ser ut i läromedlet, *Hej Litteraturen!*, som är utgivet 2010, får resultatet av min undersökning visa.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är alltså att, ur ett genusperspektiv, granska UR:s programserie *Hej Litteraturen!*. Mot bakgrund av den feministiska litteraturforskningen, vill jag titta på hur mycket utrymme som ges till män respektive kvinnor och på vilket sätt kvinnliga författare presenteras.

I fokus för min undersökning ligger att undersöka vilket utrymme i tid och omnämnande som kvinnliga författare får och på vilket sätt kvinnliga författare ges tyngd i jämförelse med manliga författare. Jag vill också undersöka om programmet och de undersökta avsnitten har ett medvetet genusperspektiv.

1.2 Litteratur & tidigare forskning

Detta kapitel ska ge en översikt av den forskning som anknyter till min undersökning. Min studie hamnar inom forskningsområdet feministiskt litteraturforskning och kanonkritik och läromedelsforskning med genusinriktning. Det första avsnittet *Feministisk litteraturforskning och kanonkritik* försöker beskriva grunden och var denna forskning har sin början och vad den har kommit fram till. I det andra avsnittet *Läromedelsanalys ur ett genusperspektiv* presenteras ett antal studier av litteraturhistoriska läromedel.

1.2.1 Feministisk litteraturforskning och kanonkritik

Ebba Witt-Brattström, professor i litteraturvetenskap vid Södertörns Högskola, är en av dem som betytt mest för den feministiska litteraturforskningen i Sverige⁵. Hon har bedrivit viktig

---

⁵ Ebba Witt-Brattström har inte varit ensam om att bedriva feministisk litteraturforskning. Birgitta Holm, Birgitta Sandberg, Lisbeth Larsson och många fler är feministiska litteraturforskare som betytt mycket för den svenska debatten och utvecklingen. Under de dryga tjugo år som den feministiska litteraturforskningens teorier och påståenden vuxit fram har diskussionen inte varit stillastående. Claudia Lindén, litteraturhistoriker på Södertörns högskola har i sin artikel *Feministisk teorireception inom litteraturvetenskapen*⁵ (2008) beskrivit den teoretiska utvecklingen inom den feministiska litteraturforskningen i Sverige från 70-talet fram till idag. Lindén fokuserar på utvecklingen av ett centralt teoretiskt problem för feminismen – dikotomin *essentialism/konstruktivism* och dess betydelse för teorireceptionen. Essentialism och konstruktivism är från början engelska begrepp som är länkade till de svenska begreppen *särart* och *likt*. Lindén målar upp en bild av en ”snärig och mångfacetterad och pågående utveckling som

forskning med feministiskt perspektiv på litteraturhistoria och litterär värdering. Witt-Brattström var svensk redaktör för projektet *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*. Projektet, som påbörjades 1983, involverade ett hundratal kvinnliga forskare från hela Norden. Resultatet blev ett samlingsverk i fem band om kvinnliga nordiska författare som utkom 1993-2000⁶. Projektet var ett led i den feministiska litteraturforskningens kritik av att kvinnor osynliggjordes i litteraturhistorien och man ville därför gräva fram kvinnliga författare ur glömskan.

Enligt Witt-Brattström, som i *Ur könets mörker Etc.* (2003) uttrycker en förhoppning om att feministiska litteraturforskare inte ska "låta sig nöja med den anvisade platsen som ett slags tvärtom-maskulinister"⁷ utan framförallt visa hur ofullständigt och godtyckligt det rådande litteraturvetenskapliga perspektivet är. Hon menar att litteraturhistorieskrivningen i alla stora översiktsverk har styrts av uppfattningen att det finns *ett* kön i litteraturen. Den feministiska litteraturforskningen måste, säger hon, sträva efter att utvidga kanon och anlägga fler perspektiv. För att bilden av vår litteraturhistoria ska bli komplett måste de två historieskrivningarna ställas mot varandra. Först då "händer det något som på sikt kan rucka både på de litterära institutionernas maskulina perspektiv och på den allmänna maktbalansen mellan könen"⁸. Utifrån dessa principer har Witt-Brattström och Birgitta Svanberg gett ut den tredelade antologin *Hundra skrivande kvinnor* (1995-2000) där de presenterar hundra författare från forntid till nutid.

Anna Williams *Stjärnor utan stjärnbilder – Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet* (1997) är en av de mest omfattande avhandlingarna kring kvinnornas plats i den svenska litteraturhistorien sett ut. Williams studie är kvantitativ och kvalitativ.⁹ För att förstå de genusteoretiska mekanismerna bakom formandet av kanon använder sig Williams av Yvonne Hirdmans teorier om genussystemet (som finns beskrivet under 1.3 *Teoretiska utgångspunkter*). Den kvantitativa undersökningen går ut på att undersöka kvinnliga författare som tas upp och hur mycket utrymme de kvinnliga författarna fått, i de undersökta översiktsverken. Dessa resultat i kombination med den kvalitativa analysen av texternas förhållningssätt och värderingar, visar på hur särskiljandet av könen fungerar.

Williams kommer fram till att kvinnor generellt sett fått mindre utrymme än män och att de inte blivit analyserade och jämförda på samma villkor som de manliga författarna.¹⁰ Hon visar att

---

delvis rör sig i spiraler."⁵ Diskussionen återkommer till samma frågor men med olika utgångspunkter och förtecken, menar hon. Feministisk teoribildning är inte *en* monolitisk teori eller *en* metod.

⁶ Witt-Brattström, Ebba (2003) *Ur könets mörker Etc.* Stockholm: Norstedts, s. 243

⁷ Witt-Brattström, s. 237

⁸ Witt-Brattström, s. 237

⁹ Williams, Anna (1997) *Stjärnor utan stjärnbilder – Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet* Möklinta: Gidlunds förlag, s. 20

¹⁰ Williams, s. 183f

kön är avgörande för hur ett författarskap presenteras, beskrivs och tolkas. Den manliga litteraturen är norm. Kvinnorna finns, men ofta i marginalen eller i speciella kvinnofack vid sidan av den allmänna litteraturhistorien. Det är männens verk och författarskap som är huvudfåran i varje tidsperiod. Williams pekar på att översiktswerken har sin grund i en traditionell forskningstradition om författarskap. Att det under 1900-talet har forskats mer kring de manliga författarna än de kvinnliga, har lett till att männen snabbare har ”utdefinierats från de centrala positionerna”¹¹. Dock ser Williams en trend där kvinnor marginaliseras i mindre utsträckning ju modernare översiktswerken är.

Williams beskriver den akademiska diskussionen om kanon och vilka som har varit framträdande i den. Bland dessa kan nämnas litteraturforskaren Harold Bloom, som i sin bok *Den västerländska kanon – Böcker för skola för eviga tider* (2000¹²) grundar sin uppfattning om kanon på begreppen *särart* och *originalitet*. Williams beskriver hur Blooms bok skrivs i en kontext där man på amerikanska universitet försöker bredda kanon till att också innefatta kvinnliga och svarta författare. Blooms bok är något av ett svar på den utvecklingen som han menar utgör en hotbild mot de verk som han anser är kanon. Bloom presenterar en lista som innehåller tjugotvå män och fyra kvinnor.¹³

Mot Bloom ställer Williams den feministiska litteraturforskningens ansats om att ”kasta ljus över ideologiska och könsrelaterade processer som styr kanonbildningen”¹⁴. Hon menar att den feministiska litteraturforskningen framförallt har medfört ett försök att utvidga kanon. Williams uppfattning är att litteraturhistorieskrivning, som annan historieskrivning, skrivs i förhållande till sina föregångare och att kanonforskning handlar om att undersöka de dominansförhållanden som ligger till grund för vår litteraturhistoria. Williams beskriver hur historieskrivningen i hög grad sker genom reproduktion av tidigare verks idéer och metoder¹⁵. Williams menar att traditionen har ett fast grepp om litteraturhistorieskrivningen och vilken vetenskapssyn som historien presenteras utifrån¹⁶.

---

¹¹ Williams, s. 184

¹² Översatt till svenska år 2000. Originalen, som Williams hänvisar till, kom ut 1994.

¹³ Williams, s. 36

¹⁴ Williams, s. 38

¹⁵ Williams, s. 31

¹⁶ I boken *Den möjliga litteraturhistorien* (1995) diskuterar litteraturforskaren Gunnar Hansson hur vår litteraturhistoria skrivs. Liksom Williams ifrågasätter han det traditionella sättet. Hansson utgår från att det inte är läsarnas litteraturhistoria som beskrivs utan att det som behandlas är verk som forskare och experter menar har tillräckligt höga litterära och estetiska kvaliteter. Hansson, Gunnar (1995). *Den möjliga litteraturhistorien*. Stockholm: Carlsson

Birgitta Holm, professor i litteraturvetenskap vid Uppsala universitet, beskriver i sin artikel ”Kvinnor, kanon, kvalité”¹⁷, publicerad i *Tidskrift för litteraturvetenskap*, hur hon ser på kanon som något som idag mer eller mindre skjutits i sank. Holm skriver:

De skäl som brukar anges för att ta upp verk till behandling är *kvalitet* och *representativitet*. Båda vilar på ett cirkelresonemang. *Kvalitet* är det som har igenkänts av traditionen som kvalitet. *Representativt* är det som hör hemma i traditionen. Traditionen upprätthåller verken.¹⁸

Holm menar att värdet bestäms av bakgrunden, och bakgrunden har framförallt varit en manlig tradition. Om bilden av verkens bakgrund förändras, då ändras också upplevelse av verkets värde. Holm hävdar att ”smak” alltså inte är något universellt givet. Hon beskriver också hur denna nedmontering och kritik av kanon inte bara kommer från feministiskt håll. Hon pekar på *cultural studies* i USA och menar att man där relativiserar kanon utifrån olika kulturella gemenskaper och etniska grupper. Holm beskriver perspektivet såhär:

Universellt estetiskt värde är en fiktion, en klass-, köns- och rasblind konstruktion. Det som vi har betraktat som ’kanon’ är en skapelse utifrån en manlig, borgerlig heterosexuell, västerländsk monopolsituation, en produkt av att en viss grupp har haft makten att definiera smak och tradition.¹⁹

1.2.2 Läromedelsanalys ur ett genusperspektiv

Utbildningsdepartementet tillsatte 2008 Delegationen för jämställdhet i skolan (DEJA). DEJA gav i april 2009 Ann-Sofie Ohlander, professor i historia, i uppgift att undersöka vilken bild av kvinnor och män som dagens skolelever får genom sina historieböcker. I sin rapport, *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia*²⁰, som lades fram för regeringen under 2010, har Ohlander granskat två läroböcker som används i Historia A på gymnasiet och två läroböcker som används i grundskolan. Hennes huvudresultat är att kvinnorna får minimalt utrymme i läroböckerna, och när de tas upp så blir det i separata avsnitt. Manliga perspektiv och synsätt dominerar i texterna, ofta också när texterna handlar om kvinnors villkor. Ohlander menar att det finns skrivsätt och kommentarer som kan ses som sexistiska i vissa läromedel.

Jämställdhetsbegreppet är inget som används i större utsträckning, undantagsvis som synonymt med bättre förhållande för kvinnor. Ohlander pekar också på att kvinnornas utrymme och omnämnanden i texten, till skillnad från vad man skulle kunna tro., minskar ju längre fram man kommer i tiden. Ohlander menar att bristerna i läroböckerna ur ett jämställdhetsperspektiv

---

¹⁷ Holm, Birgitta (1995), Kvinnor, kanon, kvalité I *Tidskrift för litteraturvetenskap*, nr. 3-4 1995, s. 113

¹⁸ Holm, s. 114

¹⁹ Holm, s. 115

²⁰ Ohlander, Ann-Sofie (2010). *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia: en granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan*. Stockholm: Fritze

är anmärkningsvärda mot bakgrund av de mål som finns i läroplaner och kursplaner, den lättillgängliga forskning och de historiska översikter som finns på området.²¹

Med utgångspunkt i läroplanernas mål om jämställdhet i skolan har det skrivits ett stort antal examensarbeten och andra fördjupningsarbeten inom lärarutbildningen och andra ämnen. Eftersom min undersökning av ett läromedel i litteraturhistoria görs ur ett genusperspektiv tänker jag här beskriva och lyfta fram de arbeten som jag ser som mest relevanta för min fortsatta undersökning.

Maria Roséns kandidatuppsats heter ”Manlig, kvinnligt, jämlikt? En genusanalys av läromedlet *Den levande litteraturen*” (2008)²². Syftet med hennes studie är att undersöka skillnaderna i hur kvinnliga och manliga författare presenteras i läromedlet *Den levande litteraturen* skrivet av Ulf Jansson, för att se om det lever upp till läroplanens mål om att skolan skall förmedla tankar om jämställdhet. Roséns utgångspunkt i valet av material är att boken är ett ofta använt läromedel och därför passar bra för en kvalitativ analys av isärhållandet av könen och av normer som tillämpas vid bedömningen av författarskapen.

Rosén undersöker hur män tar större plats än kvinnor genom att titta på *hur* författarskap beskrivs. Detta gör hon genom att titta på faktorer som rubriker, epitet, adjektiv, användning av namn m.m. Hon beskriver också i sitt resultat hur läromedelsförfattaren genom sina omdömen om män och kvinnor gör skillnad i hur han beskriver dem. Hon uppmärksammar också tystnad och utelämnanden av vissa fakta. Genom att analysera hur manliga respektive kvinnliga författares inflytande och påverkan på eftervärlden betonas, undersöker hon om och hur dikotomi och hierarki framkommer.

Roséns resultat visar att *Den levande litteraturen* bidrar till att bekräfta och förstärka dikotomin och hierarkin mellan könen där mannen framhålls som norm. Detta bekräftas i de analyser Rosén gör av vilket urval av texter, formuleringar och ordval som finns i boken. Men det bekräftas också av det som inte finns, det tomrum som lämnats vid beskrivning av kvinnliga författare och kvinnliga författarskap. Rosén menar att läromedelsförfattaren har gjort ett försök att åstadkomma ett mer jämställt läromedel genom att addera avsnitt som helt ägnas kvinnliga författare, men att resultatet blir att isärhållandet av kvinnliga och manliga författare förstärks ytterligare.

---

²¹ Ohlander, s. 67ff

²² Rosén, Maria (2008) ”Manligt, kvinnligt, jämlikt? En genusanalys av läromedlet *Den levande litteraturen*” Växjö Universitet, Examensarbete vid lärarutbildningen

Karin Gelin har i sin magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap, ”Kvinnor i litteraturhistorien”²³, tittat på ett antal litterära översiktsverk för gymnasiet, från 70-, 80- och 90-talet, och undersökt hur kvinnors skrivande och deras litterära verk beskrivs i dem. Det är en både kvalitativ och kvantitativ studie som i en diskursanalys undersöker de tre mest använda översiktsverken.

Gedin ser på läromedel som betydelsefulla värderingsspridare och utgår från en tes om att läromedel generellt sett domineras av en manlig diskurs. Utifrån den tesen vill hon undersöka vilket utrymme som ägnas åt de kvinnliga författarna, deras villkor och förutsättningar och vilka värderingar som presenteras utifrån analysen av de kvinnliga författarna. Gelin undersöker också om principerna för urvalet, alltså kanon, diskuteras något i översiktsverken.

Resultatet av Gelins studie är att kvinnornas villkor för författande diskuteras mycket knapphändigt. Hon konstaterar att kvinnor har haft begränsade möjligheter att ta sig in i den litterära sfären. Det finns, i de studerade läromedlen, nästan inga diskussioner kring urvalsprinciperna. Det enda som konstateras är att det är svårt att återge litteraturhistoria och att det är svårt att veta vilken litteratur som kommer få ett bestående värde.

Gelins kvantitativa resultat visar att kvinnorna är väldigt få i jämförelse med männen. I de tre böckerna presenteras 717 författare och av dem är 118 kvinnor och av totalt 1126 sidor handlar 75 om kvinnor. Dock konstateras att kvinnor får mer utrymme ju nyare översiktsverket är. För att få en kvalitativ analys av det som faktiskt sägs om de kvinnliga författarna har Gelin genomfört närläsning, utifrån Yvonne Hirdmans två genusteoretiska begrepp dikotomi och hierarki, av de 75 sidor om kvinnor som finns i översiktsverken.

Det finns tydliga uttryck för den manliga normen som kvinnorna sätts i relation till. Kvinnorna bedöms och jämförs mot bakgrund av i det som män har skrivit och bedöms dessutom utifrån sina relationer till män, medan det omvända aldrig inträffar. Kvinnorna buntas ihop och ses som ett kollektiv. Gelin menar att det snåla utrymmet, tystnaden med vilken många stora författarinnor förbigås, den undanskuffade ställningen och hur många av beskrivningarna innehåller många uttryck för marginalisering visar ett entydigt resultat: gymnasieskolans mest använda översiktsverk är av manligt kön och ger en mycket skev bild av kvinnors skrivande.

---

²³ Gelin, Karin (2005) ”Kvinnor i litteraturhistorien – En undersökning av hur kvinnors skrivande och deras litterära verk beskrivs och värderas i litterära översiktsverk för gymnasieskolan”. Högskolan i Borås, Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap

1.3 Teoretiska utgångspunkter

1.3.1 Genusteori

Min analys av *Hej Litteraturen!* görs ur ett genusperspektiv, med Yvonne Hirdmans (1992 och 1997) teori om genussystemets två principer som utgångspunkt. Hirdmans teori om genussystemet bottenar i ett särskiljande av begreppen *kön* och *genus*. Med kön menas det biologiska könet och med begreppet *genus* menar Hirdman att man kan sätta namn på ”den alltmer komplicerade kunskap vi har om ’manligt’ och ’kvinnligt’, vår allt större förståelse av hur manligt och kvinnligt ’görs’.”²⁴ Genussystemet bygger, enligt Hirdman, på två principer. Den ena principen är ”dikotomin, dvs. [...] manligt och kvinnligt bör inte blandas.”²⁵ Den andra principen är ”hierarkin: det är mannen som är norm. Det är män som är människor, därmed utgör de normen för det normala och det allmängiltiga.”²⁶

Hirdman (1992 och 1997) poängterar att genussystemet förändras över tid och ser olika ut i olika kulturer och samhällen. Vad som anses manligt och kvinnligt idag kan ha varit väldigt främmande för människor för 100 år sedan. Trots att ”formerna för ’kvinna’ och ’man’ så tydligt varierar i historien [...] bildar ändå genusformerna i samhällen ett mönster som är lätt att känna igen”²⁷. Hon beskriver också att det är viktigt att man ser genussystemet som en dynamisk struktur; ”en beteckning på ett ’nätverk’ av processer, fenomen, föreställningar och förväntningar, vilka genom sin interrelation ger upphov till ett slags mönstereffekter och regelbundenheter.”²⁸.

Den kritik som har funnits och finns mot Hirdmans teori om genussystemet är att uppdelningen kön/biologi och genus/kultur upprätthåller tanken om dikotomin, snarare än löser den. Genom att befästa isärhållandet av två poler, i det här fallet manligt och kvinnligt, befäster man också dessa två kategoriers existens, alltså tesen om att den biologiska könsidentiteten är konstant. Detta är något som Judith Butler, filosof och författare till boken *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (1990), vänder sig emot. Butler hävdar att det biologiska könet är en performativ konstruktion, beroende av uppfattningen om det sociala könet.²⁹ Anna Williams menar att med ett sådant synsätt kan också den systematiska analysen förenas med den analys som tar sitt avstamp i de specifika historiska omständigheterna. Sammankopplat med Bourdieus

---

²⁴ Hirdman, Yvonne (1997) ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning” I Furuland, Lars & Svedjedal, Johan (red.) *Litteratursociologi – texter om litteratur och samhälle* Lund: Studentlitteratur, s. 404

²⁵ Hirdman, (1997) s. 404

²⁶ Hirdman, (1997) s. 404

²⁷ Hirdman, (1992) s. 19

²⁸ Hirdman, (1997) s. 404

²⁹ Williams, s. 25

fältanalys³⁰, menar Williams, att man kan koppla ihop och analysera kvinnornas positioner inom fältet på ett mer nyanserat och mångtydligt sätt. Williams menar att kvinnliga författares strategier har varit föränderliga och att de har sökt sig okonventionella vägar i olika historiska skeenden.

Williams menar att Hirdmans genussystem är tydligt genom hela litteraturhistorien. Isärhållandet av könen, alltså uppdelningen mellan manligt och kvinnligt, upprätthålls under hela 1900-talet. Principen om mannen som norm, som är beroende av principen om isärhållandet av könen, gör mannen till den måttstock efter vilken kvinnor mäts.³¹ Genom att liksom Williams undersöka hur ”särskiljandet verkställs och vilka normer som tillämpas vid bedömningen av författarskapen”³² kan jag göra en kvalitativ undersökning av de porträtt och beskrivningar av kvinnliga författare som tecknas i programmet och då använder jag Hirdmans teori om genussystemet som utgångspunkt.

1.3.2 Begreppet kanon

Nationalencyklopedin definierar kanonbegrepp som:

[...] listor över mönstergilla författare eller verk, som borde studeras som rättesnöre eller kanon för litterärt skapande. Ur detta bruk har en andra modern litteraturvetenskaplig betydelse av ordet uppkommit, nämligen det urval av litterära verk som vid en viss tid läses i skolor, är föremål för forskning, hålls aktuella genom nytugåvor osv. Detta urval beror av tidens värderingar och antas präglade av nya generationers normer och litterära uppfattning. Därför är sådan kanonbildning numera föremål för studium och debatt inom den s.k. receptionsforskningen och inom undervisningsväsendet [...]³³

Vad dagens litterära kanon innehåller är det svårt att hitta någon form av konsensus kring. Att vår tids litterära kanon skulle vara en produkt av objektivt fastställda estetiska kvalitéer avfärdar litteraturvetaren Birgitta Holm, professor i litteraturvetenskap vid Uppsala Universitet, och istället beskriver hon kanon som ”en historisk konstruktion, produkt av en urvalsprocess som legat i händerna på en viss grupp och dess intressen”³⁴. Holm menar att tolkningstraditionen ”skapar” verken och håller dem vid liv. Alltså avgörs rådande kanon av vilka makt- och dominansförhållanden som finns i samhället. Det är med denna syn jag går in i undersökningen av om kanon påverkats något av den feministiska kanonkritik som framkommit under de senaste tjugo åren.

---

³⁰ Jag har inte valt att mer uttryckligen beskriva Bourdieus fältanalys, men det görs på ett förtjänstfullt sätt av Williams (1997), s. 20

³¹ Williams, s. 26

³² Williams, s. 20

³³ NE Online, sökord: *Kanon* (110512)

³⁴ Holm, s. 113

Ytterligare ett perspektiv att ta med i begreppet kanon och hur det konstrueras bidrar Lars Brink med i sin avhandling *Gymnasiets litterära kanon - Urval och värderingar i läromedel 1910-1945* (1992)³⁵. Brink gör en uppdelning av hur begreppet kanon används. Dels finns det en deskriptiv (beskrivande) och dels en normativ (värderande) användning av begreppet. En deskriptiv tillämpning av begreppet sker när kanonbildningen undersöks historiskt utifrån litteraturkritik, antologier och översiktsverk. Den normativa användningen rör ofta den samtida litteraturen och hur den värderas, t.ex. i litteraturforskarnas och kritikernas diskussion kring utgångspunkter och kriterier för kanonbildning och klassikerdefinitioner.³⁶ Då *Hej Litteraturen!* både fungerar som ett slags antologi och som ett program som gör nedslag i den samtida litteraturen är detta en relevant diskussion att ha med sig in i undersökningen.

1.4 Undersökningsmaterial

Denna undersökning behandlar ett läromedel; programserien *Hej Litteraturen!* som är producerat av Utbildningsradion (UR). Det är första säsongen som har granskats. Programmets första avsnitt hade premiär på SVT1 den 18 juli 2010. Programmet finns tillgängligt via webb-tv. Under våren 2011 har en andra säsong börjat sändas, som mer inriktar sig på modern litteraturhistoria. Ansvarig utgivare för programmet är Ami Malmros.

Kopplat till programmet finns en blogg, en facebook-sida och ett twitter-konto. Alla dessa är kopplade till sidan <http://www.hejlitteraturen.se>.³⁷ Det framgår dock inte av hemsidan vilka personer som ingår i redaktionen, mer än att det finns olika avsändare på bloggposterna. Dock syns alla namn som varit inblandade i produktionen, sist i varje avsnitt.

På UR:s hemsida står att läsa följande beskrivning programserien:

Den västerländska litteraturhistorien från antiken till våra dagar presenteras på ett seriöst och roligt sätt. Vi bekantar oss med de olika litterära epokerna, hör forskare och andra experter inom litteraturområdet dela med sig av sin kunskap och besöker de stora författarnas hemländer. I varje program beskrivs den aktuella epoken utifrån nutida företeelser och vi fördjupar oss i ett signifikant författarskap där vi samtidigt söker likheter med nutida författarskap och fenomen. Vi lyfter också fram ett litteraturtema i varje program där olika aspekter från då och nu diskuteras. Vi träffar även gäster som framför och tolkar texter från respektive epok. Programledare: Rebecca Vinterbarn Elg. Säsong 1.³⁸

---

³⁵ Brink, Lars (1992), *Gymnasiets litterära kanon – Urval och värderingar i läromedel 1910-1945*. Uppsala: Avd. för litteratursociologi vid Uppsala universitet.

³⁶ Brink, s. 235

³⁷ <http://www.hejlitteraturen.se> (110512)

³⁸ Presentation av programserien på UR:s hemsida, via programsökning: <http://www.ur.se/id/158018> (110428)

Första säsongen av *Hej Litteraturen!* omfattar 7 avsnitt. De avsnitten heter *Antiken*, *Medeltiden*, *Renässansen*, *Upplysningen*, *Romantiken*, *Realismen* och *Modernismen*. Varje avsnitt är ungefär 30 minuter långt. I min undersökning behandlar jag inte alla avsnitt i serien. Jag har valt att studera avsnitten *Upplysningen*, *Romantiken*, *Realismen* och *Modernismen*. Motivet för detta urval är att det finns fler kvinnor som skriver under dessa epoker. Även om forskningen har påvisat ett stort antal kvinnor som varit verksamma under antiken, medeltiden och renässansen, så är det först under upplysningen som kvinnor i större omfattning kunde bli verksamma författare. Det är också under den här tiden som böcker mera allmänt börjar tryckas och spridas. Därför blir det mer intressant att studera de epoker där det faktiskt finns alla förutsättningar att presentera ett jämt urval av både kvinnor och män.

1.5 Metod

Syftet med studien är att göra en analys av det litteraturhistoriska läromedlet *Hej Litteraturen!* ur ett genusperspektiv. Den metod jag valt att använda i min studie är ett slags innehållsanalys. Göran Bergström och Kristina Boréus bok *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* tar upp metoden innehållsanalys och beskriver att dess styrka ligger i ”att skapa överblick över större material och i att kunna ge underlag för jämförelse.”³⁹ Den kvalitativa innehållsanalysen beskriver en texts innehåll, utifrån ett visst mönster. Det kvalitativa inslaget i metoden går alltså ut på att göra en tolkning och studera innebörden av programmet *Hej Litteraturen!*. Bergström och Boréus beskriver hur denna metod är lämplig att använda när man vill hitta större mönster i ett flertal texter.⁴⁰

I min studie ska jag studera *vad som sägs* om författare och deras verk i programmet. Jag undersöker också *hur mycket utrymme* som ges författare och deras eventuella verk. Mätningen av utrymmet i tid gör att jag kan undersöka hur det fördelas mellan män och kvinnor. Jag analyserar slutligen också den *tyngd* olika författare ges i programmet. Tyngden försöker jag värdera genom att undersöka vad som sägs om dem och hur deras medverkan eller omnämnande motiveras i programmet. De kvalitativa delarna av undersökningen omfattar bara de författare från epoken som får ett större utrymme än enbart omnämnande.

---

³⁹ Bergström & Boréus (2005) *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur, s.84

⁴⁰ Bergström & Boréus, s. 45

Jag har valt att använda mig av begreppen *omnämmandetrymme* och *tidsutrymme*. Med omnämmandetrymme menas den fördelning av författare som omnämnts i tal eller i skrift i bild. Ett omnämmande kan alltså vara allt från att författarens namn syns i bild till ett fem minuter långt moment som handlar om författaren. På detta sätt får jag en tydlig bild av hur män respektive kvinnor representeras i programmets kanon.

Med tidsutrymme menas den faktiska tid som ägnas åt författarens verk och/eller person. I tidsutrymme räknas inte de författare vars namn enbart syns i bild. Materialet självt har gett kategorierna *epokförfattare* och *övriga författare*. För att få en bild av fördelningen mellan epokförfattare och övriga författare i programmet, har jag valt att dela upp omnämmande- och tidsutrymmet inte bara i kvinnor och män utan också i förhållande till de olika författartyperna.

För att få fram på vilket sätt författarna ges tyngd har jag valt att ställa vissa frågor till materialet:

- Hur presenteras de olika författarskapens villkor?
- Hur presenteras författarens betydelse för epoken?
- Hur motiveras författarens medverkan i avsnittet?
- Är det författarens verk eller person som ger tyngd åt presentationen?
- Hur presenteras författarnas representativitet för epoken?

Metodiska problem

En fullständig analys av ett TV-program skulle innebära en diskursanalys med ett utvidgat textbegrepp, alltså en analys där man tar hänsyn till tv-mediets multimodala framställning. I min analys isolerar jag vad som sägs med ord och text, i bild. Jag analyserar alltså inte bilderna som visas i programmet eller hur författarna beskrivs med hjälp av dem. Inte heller programledarens förändring av röststyrka och gester i förhållande till vem som presenteras. Att göra en diskursanalys av hur omnämnda författare representeras i bild, tal och text hade varit en intressant undersökning, men alltför omfattande.

2. ANALYS OCH RESULTAT

För att läsaren ska få en bättre förståelse för mitt resultat så kan det vara på sin plats att presentera programformatet och de olika återkommande moment i avsnitten. Programformatet är uppbyggt på ett sätt som gör att man tydligt kopplar samman de fenomen som syns i litteraturhistorien med nutida fenomen och författare. Detta gör att jag valt att dela upp fördelningen av utrymme i *epokförfattare* och *övriga författare*⁴¹.

I varje avsnitt ges tittarna en historisk kontext till den epok som ska behandlas i avsnittet. I en del avsnitt presenteras för epoken viktiga tänkare och filosofer i samband med beskrivningen av den historiska kontexten. Epoken sätts i relation till föregående epok. Varje avsnitt kretsar kring två olika teman. I tre av de fyra undersökta programavsnitten är det en eller två författare som utgör dessa teman. När en författare utgör ett sådant tema har jag valt att kalla den författaren för avsnittets *huvudförfattare*. I avsnittet om romantiken blir det snarare en genre som blir ett huvudtema och används som ett sätt att presentera olika författare.

Som beskrivet ovan finns det ett antal moment som återkommer i alla programavsnitt. Ett sådant moment har jag valt att kalla för *oväntad läsning*. Det går ut på att ett stycke ur en text, skriven av en författare kopplad till aktuell epok, läses upp av en person för någon annan. Ett exempel på det kan vara när en kvinnlig taxichaufför läser ur Edith Södergrans dikt *Vierge Moderne* för en kvinnlig taxikund, i en taxibil.

Ett annat är *Samtidigt i ...*. Momentet går ut på att vi får veta vad som händer i en annan del av världen under samma tid som beskrivs för epoken. Till exempel beskriver man, i avsnittet om upplysningen, den litterära utvecklingen i Japan samma tid.

Läsarmöte är ett moment som återfinns i nästintill alla avsnitt. I momentet får vi möta tre läsare som beskriver böcker, som oftast inte är skrivna under epoken, och på vilket sätt dessa böcker har påverkat dem som människor.

Nedan följer analyser utifrån resultatet av min undersökning. Jag behandlar varje program för sig med början i ”Upplysningen”. För att läsaren ska få en bild av aktuellt programavsnitt så inleds varje del i resultatet med en kort beskrivning av avsnittet och vilka teman jag har sett i det. Därefter analyserar jag programavsnitten utifrån de identifierade temana. För att få en överblick analyseras vilket omnämmande- och tidsutrymme som har givits de kvinnliga författarna. När jag

---

⁴¹ Den absoluta majoriteten av de författare som presenteras, som inte är knutna till den aktuella epoken som avsnittet handlar om, är författare verksamma under 1900-talet. I ett fall nämns Charles Baudelaire, som var poet, författare och litteraturkritiker under 1800-talet. Baudelaire nämns i avsnittet om upplysningen.

hänvisar till ett specifikt citat från programmet kommer jag skriva tidsangivelser inom parentes efter citatet, för att läsaren själv ska kunna lokalisera citatet.

2.1 Upplysningen

Redaktionen beskriver avsnittet med följande meningar på hemsidan: ”Under upplysningstiden förändras kvinnans status och romanerna slår igenom på riktigt. Politisk medvetenhet, jämlikhet och nya idéer genomsyrar litteraturen under den här tiden.” Avsnittets ämnesord, som finns presenterade på webb-tv-sidan är följande: Upplysningen, Kvinnliga författare, Litteratur.⁴²

2.1.1 Avsnittets uppbyggnad

Avsnittet inleds med ett moment som ger en beskrivning av tiden för epoken och det då rådande politiska läget. Därefter presenteras tre filosofer, Jean Jaques Rousseau, Voltaire och Montesquieu. Rousseaus och Voltaires idéer och verk beskrivs av en expert, en nutida kvinnlig litteraturhistoriker från Paris. Med hjälp av en intervju med den Parisbaserade hiphop-gruppen *Force Majeure*, som diskuterar rappens betydelse i dag och om det finns några likheter med nämnda författare, görs en koppling till samtiden.

Efter detta följer ett moment som går ut på att beskriva den historiska kontexten ytterligare för tittaren. Här beskrivs hur läskunnigheten ökar och att skriven text sprids i bredare lager. Mary Woolstonecrafts *Till försvar för kvinnans rättigheter* och Daniel Defoes *Robinson Crusoe* presenteras som viktiga böcker som beskriver tiden för upplysningen. I övrigt får vi se exempel på fenomen som är spår från upplysningen i vår samtid.

I nästa moment får vi träffa tre läsare som presenterar varsin bok under rubriken *Boken som fick mig att brinna* och som berättar vad de böckerna har gjort med dem som människor. Böckerna som presenteras är *Malcolm X självbiografi* (skriven i samarbete med Alex Haley), *Krigets sorger* av Bao Ninh och *Äcklig* av Constanse Briscoe.

Därefter följer ett moment som i stort sett enbart handlar om Hedvig Charlotta Nordenflycht och Anna-Maria Lenngren. Deras författarskap och biografi beskrivs ingående och kommenteras av nutida experter i form av en kvinnlig kulturjournalist och två skådespelerskor. Porträtten av Nordenflycht och Lenngren ramas in av en dikt av dem var. *Min levnadslust är skuren av* av Nordenflycht och *Några ord till min kära dotter, ifall jag hade någon* av Lenngren.

Efter detta moment följer återigen sekvenser som beskriver olika spår av upplysningens tankar och fenomen i vår tid, till exempel memoargenren. Det görs också kopplingar till sociala medier i

---

⁴² Avsnitt 1, Upplysningen, *Hej Litteraturen!* (2010) Utbildningsradion, <http://urplay.se/158022> (110428)

samhället idag. Sedan följer ett moment som kallas för *Samtidigt i ... Japan*. I det berättas det om den kulturella och litterära utvecklingen i Japan under samma tid.

Avsnittet slutar med att programledaren ger en sammanfattning av epoken, vad som finns kvar i samhället idag och avslutar med att läsa ett citat av Johan-Henrik Kjellgren.

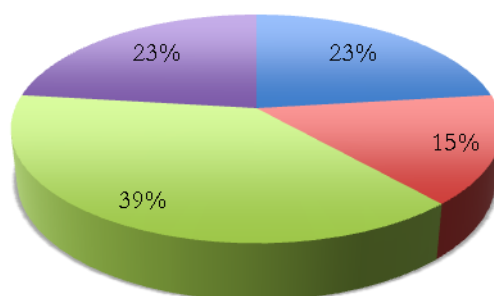
2.1.2 Analys

Utrymme

Att titta på hur utrymmet fördelas i detta avsnitt är mycket intressant. Om vi till en början tittar på omnämmandeutrymmet så kan vi se att bara 38 procent av de författare som nämns med namn i avsnittet är kvinnor. Av dem är 23 procent kvinnliga epokförfattare och 15 procent är övriga kvinnliga författare.

Upplýsning - omnämmandeutrymme i procent

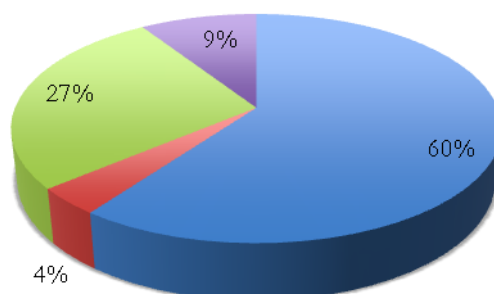
■ Epokförfattare kvinnor ■ Övriga författare kvinnor
■ Epokförfattare män ■ Övriga författare män

Siffrorna ser helt annorlunda ut när det kommer till tidsutrymmet, där de kvinnliga författarnas totala utrymme är 64 procent av tidsutrymmet. Epokens kvinnor får hela 60 procent av utrymmet och de övriga författarna får 4 procent av utrymmet i tid.

Upplysningen - tidsutrymme i procent

■ Epokförfattare kvinnor ■ Övriga författare kvinnor
■ Epokförfattare män ■ Övriga författare män

Det är ett anmärkningsvärt resultat att det ges ett så stort utrymme för de kvinnliga författarna. Jag tolkar detta som ett sätt att kompensera en ganska liten andel kvinnor som omnämns men det gör också att avsnittet blir ett tydligt kvinnoavsnitt, något som syns i beskrivningen av programmet på hemsidan. Man pratar mycket om villkoren för kvinnligt författarskap och på ett väldigt tydligt sätt manifesteras att kvinnorna nu gör ett bredare intåg i litteraturhistorien. Genom att koppla ihop och ge stort utrymme till två svenska författare, Nordenflycht och Lenngren, som dessutom beskrivs som feminister, kopplar man ihop samhällsförändringarna under upplysningen med tankar om feminism och jämställdhet.

Filosoferna

Filosoferna Jean Jaques Rousseau och Voltaire får i momentet om filosoferna utgöra riktpunkter och auktoriteter för tiden och dess utveckling. För att understryka vikten låter man en nutida kvinnlig expert, Lise Andries, som presenteras som "litteraturhistoriker från Paris", berätta om deras stora betydelse under epoken. Både programledaren och experten beskriver Rousseau och Voltaire som "de mest kända franska 1700-talsförfattarna" (2.32) och säger att "Voltaire och Rousseaus filosofiska skrifter är idag världsberömda och fortfarande lästa" (4.24). Genom omnämmanden som dessa ger man tyngd till Rousseau och Voltaire.

Men det är inte enbart i positiva ordalag som filosoferna nämns. Det sägs till exempel att Voltaire inte trodde på demokrati och folkstyre. Detta kontrasteras mot Rousseau som i motsats till Voltaire beskrivs som motståndare till monarkin och "en av de viktigaste inspiratörerna till den franska revolutionen" (2.49).

Det är Rousseau, av de båda filosoferna, som ges mest tyngd i momentet. Ett citat av Rousseau ur *Om samhällsfördraget* visas i bild och läses upp högt av programledaren. Rousseau nämns under

andra moment i avsnittet. I slutet läses ett citat av Rousseau upp i en av de oväntade läsningarna, en kvinnlig hundvakt läser upp citatet för de hundar hon vaktar.

I intervjun med de nutida rapparna *Force Majeur* (en manlig rap-duo) så nämns Rousseau och Charles Baudelaire som föregångare till dagens rappare. Min tolkning är att det ger Rousseau än mer tyngd att han kopplas ihop med ett nutida fenomen och refereras till som anfader till rappens funktion.

Att göra Rousseau till uppfinnaren av memoargenren (22.16) och att påtala att Rousseaus *Bekännelser* har kallats för en ”milstolpe i memoarlitteraturens historia” (22.40) menar jag är ytterligare ett sätt att förstärka hans ställning och tyngd. Efter detta omnämnande ger programledaren en högst personlig reflektion om memoarerna som fenomen i samhället idag. Genom att inleda sitt resonemang med meningen ”Var va det, det gick fel?” gör hon klart att memoargenren idag inte är särskilt positivt laddad. Efter resonemang och exempel avslutar hon med att säga att man kan beskylla Rousseau för att han har ”skakat liv i det här intresset som vi människor verkar ha av att vilja, antingen berätta om när vi själva, eller titta på när andra, bajsar” (23.11). Att koppla ihop Rousseau med något som sedan beskrivs i negativa ordalag är enligt min tolkning ett sätt att inte förringa Rousseaus betydelse, men att avdramatisera den.

Sammanfattningsvis kan man beskriva behandlingen av temat om filosoferna som ett sätt att ge både tiden och filosoferna tyngd. Rousseau målas upp som en av tidens huvudpersoner och bredvid sig har han andra filosofer. Rousseau presenteras inte främst som författare utan som en viktig tänkare och filosof. Rousseau-tyngdpunkten ligger främst i början av avsnittet för att kontextualisera de moment som följer, det ger honom en viktig roll. Rousseau ges en tydlig litteraturhistorisk betydelse när han presenteras som skapare av memoargenren. Det är framför allt filosofernas åsikter och tankar som beskrivs, inte egenskaper eller biografiska fakta.

Nordenflycht & Lenngren

För att sätta Hedvig Charlotta Nordenflycht och Anna-Maria Lenngren i samhällelig kontext inleder programledaren med att säga ”I litteraturhistorien är det periodvis pinsamt få kvinnor att tala om. En del har kanske sopats under mattan med tiden men framförallt så har det inte funnits så många. Kvinnor sysslade inte med att skriva. Men under upplysningen så kom förändringen.” (15.45). Det här citatet vittnar om att programmets redaktion är medveten om att kvinnor har gömts i litteraturhistorien och att det är något dåligt, men man lägger inte hela skulden, att kvinnor gömts, på historien utan ger också tittaren en bild av att det inte fanns så många verksamma kvinnliga författare tidigare. Dock problematiseras inte alls varför kvinnor inte sysslade med att skriva, något som man hade kunnat förstärka förklaringen med.

Med omnämmanden som ”Nordenflycht var den författare som skrev de allra första svenska feministiska texterna och hon revolutionerade också poesin [...]” (18.21), ”En annan av våra största upplysningsförfattare var Anna-Maria Lenngren” (19.14), ”Jag tycker absolut att hon [Lenngren, min. anm.] är viktig som förebild. Att ha skrivit det här för 300 år sedan är jättehäftigt. Och det kan verkligen inspirera mig till att våga mer idag.” (20.09) och ”så har de båda betytt väldigt mycket för den svenska litteraturhistorien” (21.34) ger man stor tyngd åt författarna. Det bestående intrycket av momentet om Nordenflycht och Lenngren är att de görs till huvudförfattare i avsnittet om upplysningen.

Nordenflycht och Lenngren ges dessutom relevans utifrån litteratur de skrivit. De två texter som beskrivs och diskuteras är *Min levnadslust är skuren av* av Nordenflycht och *Några ord till min k. dotter, ifall jag hade någon* av Lenngren. Det beskrivs hur igenkänningsfaktorn är hög och att det ger tröst till läsaren. Man ger beskrivningar av texternas litterära kvalitéer, ett exempel på det är hur Lenngrens texter beskrivs som vassa och satiriska. Här gör man en litterär bedömning av texterna i väldigt positiva ordalag. Nordenflycht och Lenngrens texter beskrivs som betydande för samtiden såväl som för framtiden. Lenngren nämns till skillnad från Rousseau enbart vid ett tillfälle utöver momentet som specifikt behandlar Nordenflycht och Lenngren och det är vid en oväntad läsning av Lenngrens dikt *Pojkarme* som läses av en sjuksyster för en patient.

Både Nordenflychts och Lenngren ges en stor betydelse i litteraturhistorien i allmänhet och i den feministiska delen av litteraturhistorien i synnerhet. Genom att sätta Nordenflychts och Lenngrens författarskap i relation till hur kvinnors situation i samhället i stort var, t.ex. att kvinnor knappt fick utbilda sig, så uppvärderas deras gärning. De blev yrkesförfattare trots att kvinnor i allmänhet inte hade den möjligheten, vare sig ekonomiskt eller socialt.

Det är fler som uttalar sig om Nordenflychts och Lenngrens författarskap, än om Rousseaus och Voltaires. Expert är en kvinnlig kulturjournalist och dessutom uttalar sig två kvinnliga skådespelerskor om varsin författare. Detta ger tyngd till författarna. Dessutom görs iakttagelser om att Nordenflycht och Lenngren inte var särskilt lika som författare. Min tolkning av detta är att man vill visa på en bredd och visa på att det inte fanns *ett* sätt att skriva på som kvinna, utan att kvinnor också kan vara olika. Man presenterar dem visserligen ihop, men samtidigt så pekar man på deras särprägel.

Tyngden som ges Nordenflycht och Lenngren är markant, utifrån resonemang om deras författarskap, deras verk och stil, genom deras biografi och relevans för samtiden och betydelse för kommande generationer skrivande kvinnor. Experten menar att Nordenflycht och Lenngren öppnat dörrar för kommande generationer. Jag tolkar detta som att man inte bara ger tyngd åt författarna med dessa uttalanden, utan också sätter fokus på jämställdhetsfrågorna, och på frågan

om makt och hur man som kvinna tar större utrymme. Någon måste gå före och i det här fallet var det Nordenflycht och Lenngren som gjorde det.

Jämställdhetsfrågan

Frågan om jämställdhet genomsyrar avsnittet. Redan i början när man pratar om omdaningarna av samhället och den franska revolutionen nämns ordet jämställdhet och det ges också en central position när programledaren sammanfattar avsnittet. När det ges exempel på texter som ger en tydlig bild av tiden och utvecklingen under upplysningen så presenteras Mary Wollstonecrafts bok *Till försvar av kvinnans rättigheter* och *Robinson Crusoe* av Daniel Defoe. De presenteras på ett likvärdigt sätt. Wollstonecrafts bok beskrivs som ”en av feminismens viktigaste texter” (08.49) och beskriver den politiska viljan hos Wollstonecraft. Här ges hon (precis som Voltaire och Rousseau) en position som en viktig tänkare under upplysningen. Jag tycker mig även se att sättet att omnämna feminismen, görs så att det ses som något naturligt som inte måste förklaras ytterligare.

I momentet *Boken som fick mig att brinna* presenteras *Malcolm X självbiografi*, *Krigets sorger* av Bao Ninh och *Äcklig* av Constance Briscoe. Vi möter en läsare, Melody Rashin beskriver Briscoes bok. Hon inleder med att säga att män ofta hjälper män och att kvinnor å andra sidan ”kan väcka avundsjuka mot varandra om den ena är mer framgångsrik än den andra” (14.34). Melody beskriver boken som en hemsk skildring av en mors grymhet mot sin egen dotter och att den var jobbig att läsa. Boken har fått henne att jobba med jämställdhetsfrågor och trycker på att ”det är väldigt viktigt att kvinnor hjälper varandra i en marknad som domineras av män.” (15.19) Här lyfts alltså jämställdhetsfrågan upp i avsnittet och det faktum att man kan påverkas av en bok till att göra något konkret. Syftet med att ha ett inslag som *Boken som fick mig att brinna* tolkar jag som en uppmaning till eleverna som ser på programmet, att läsa, för då kan man bli en bättre människa på olika sätt. Att dessutom betona vikten av systerskap och också att kvinnor borde hålla ihop på samma sätt som män gör är intressant.

2.2 Romantiken

Redaktionen beskriver avsnittet med följande meningar på hemsidan: ”Romantikens litteratur satte känslorna i rullning och skapade besatthet. Skräcklitteraturen föddes och vampyren blev en kändis.” Avsnittets ämnesord, som finns presenterade på webb-tv-sidan är följande: Historia, Skräckromaner, Litteratur, Romantiken.⁴³

2.2.1 Avsnittets uppbyggnad

Avsnittet inleds med att en mjölkbonde läser ur Carl Jonas Love Almqvists *Den lyssnande Maria* och fortsätter sedan med ett moment, där man ger en beskrivning av tiden för epoken och på vilket vis sättet att tänka förändrades. Johan Wolfgang von Goethe får personifiera de romantiska författarnas försök att sätta ”känslan i rullning”. Momentet som följer är sammankopplat med mottagandet av Goethes bok *Den unge Werthers lidande* och handlar om besatthet av böcker och litterära världar. Tittarna får följa en kvinnlig reporter på *Hej litteraturen!*-redaktionen som berättar att hon är besatt av den nutida författaren Charlaine Harris *True Blood*-böcker om vampyrer i Louisiana. Hon träffar en kvinnlig professor från Harvard som ger en historisk bild av besatthet av litteratur. Reportern gör också en intervju med Charlaine Harris om hennes syn på läsarnas besatthet av hennes böcker.

Det som följer är ett läsarmöte där temat är *Besatt av en bok*. Vi får möta tre läsare, två män och en kvinna, som beskriver böcker som fått dem att göra något drastiskt i sina liv. Böckerna är *Den lille prinsen* av Antoine de Saint-Exupéry, *The last party* av John Harris och *Jag brinner - en roman om Majakovskij* av Torbjörn Säfve.

Efter detta följer ett moment som presenteras som *Obotliga romantiker*. Författaren Erik Johan Stagnelius och hans sätt att skriva beskrivs. De tyska romantikernas begrepp världssmärta, weltschmerz, presenteras. Fenomen i samtiden som gör att människor brukar beskrivas eller beskriva sig som obotliga romantiker sammanfattas. Typiska drag i litteratur skriven under romantiken presenteras och också vad romantikerna i Tyskland respektive England skrev om. Sagoskatten som Bröderna Grimm samlade ihop, nämns.

Nu följer ett moment som ägnas helt och hållet åt en genre; skräckromanen. Ann Radcliffs berättelser beskrivs som bästsäljare och ”ett gäng” (19.12) bestående av bland annat Lord Byron, makarna Mary och Percy Shelley presenteras som några som skrev verk som gjorde att efterfrågan på skräckromaner blev större. En ny kvinnlig expert, professor i litteraturhistoria, berättar om genren och dess utveckling. Vi får i detta moment också träffa en nutida ung tjej som tycker om att klä ut sig till vampyr och fascineras över myten om vampyrerna. Nutidens

---

⁴³ Avsnitt 2, Romantiken, *Hej Litteraturen!* (2010) Utbildningsradion, <http://urplay.se/158023> (110428)

berättelser om den goda vampyren, som är en hjälte man kan identifiera sig med beskrivs som ett nytt fenomen. Exempel från nutiden är Charlaine Harris *True Blood*-serie, Stephenie Meyers *Twilight*-böcker och John Ajvide Lindqvists bok *Låt den rätte komma in*.

Sista momentet i avsnittet om romantiken sammanfattar vilka fenomen och vilken litteratur som finns kvar i våra dagar. Walt Disney har gjort filmer av många historier från romantiken. Med anledning av ett svenskt band som heter *The Pusjkens* så nämns Alexandr Pusjkin, en rysk romantiker och ett citat av honom läses upp. Citat från Heinrich Heine och ett stycke ur *Mjältsjukan* av Esias Tegnér avslutar avsnittet.

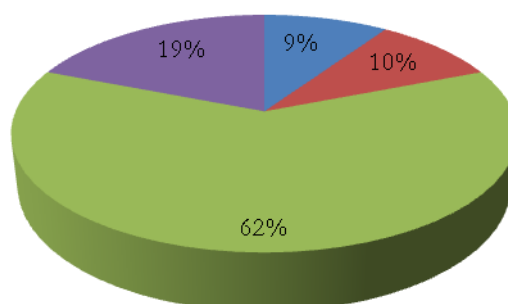
2.2.2 Analys

Utrymme

Om man börjar med att titta på statistiken för vilka författare som omnämns så är det väldigt mycket fler män än kvinnor. Kvinnorna utgör endast 19 procent. Av dessa är 9 procent epokförfattare och 10 procent är övriga författare. Antalet övriga författare, vilka är nutida författare i det här avsnittet, är alltså fler än de kvinnliga epokförfattarna. Här har man kompenserat de få epokförfattarna med att lyfta upp och presentera nutida författare.

Romantiken - omnämmandeutrymme i procent

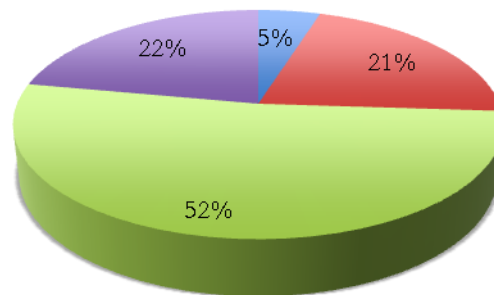
- Epokförfattare kvinnor
- Övriga författare kvinnor
- Epokförfattare män
- Övriga författare män

När det kommer till tidsutrymme så är inte skillnaden särskilt stor, tidsutrymmet uppmäts till 26 procent totalt för de kvinnliga författarna. Även här får de övriga kvinnliga författarna betydligt mer utrymme än epokförfattarna.

Romantiken - tidsutrymme i procent

■ Epokförfattare kvinnor ■ Övriga författare kvinnor
■ Epokförfattare män ■ Övriga författare

Förklaringen till det begränsade utrymmet för kvinnliga författare i avsnittet är att när det stora fokuset inte ligger på någon/några författare utan på en genre så blir tidsutrymmet mindre för kvinnorna än för männen, men utrymmet blir också mindre för männen. Varken manliga eller kvinnliga författare får då utrymme i avsnittet. Trots det så är det bestående intrycket är att det är väldigt många kvinnor med i avsnittet. Att Johan Wolfgang von Goethes främsta roman presenteras och blir en ingång till momentet om läsandets besatthet gör inte honom till en huvudförfattare eftersom hans liv och sätt att skriva på inte presenteras på samma sätt som de jag definierat som huvudförfattare i andra avsnitt.

Läsandets besatthet

Momentet i avsnittet som berättar om läsandets besatthet är intressant att titta på ur ett genusperspektiv. Genom att beskriva handlingen i Goethes roman *Den unge Werthers lidanden* kopplar man ihop det med nutida böcker som haft samma effekt, besatthet hos sina läsare. Författarna vill, sägs det inledningsvis "sätta känslan i rullning och om det var någon som lyckades med det Johan Wolfgang Goethe" (02.16). Goethe görs här representativ för epoken. Men det är framförallt romanen och innehållet i den som är det viktiga i momentet och inte hur Goethes liv såg ut, som inte nämns alls.

Den författare som det snarare blir fokus på i momentet är Charlaine Harris, vars verk i en mening jämförs med Goethes. Genom att göra en nutida koppling till ett historiskt fenomen,

som Charlaine Harris blir, ger man inte bara henne tyngd utan också relevans för programmet. Många ungdomar i Sverige idag har hört talas om serien True Blood och många har också läst Harris böcker, vilket legitimeras av *Hej Litteratur!*-reportern. Jag uppfattar det nästan som att Harris blir en viktigare författare än Goethe genom att han och Harris kopplas ihop. Att man väljer att fokusera på en nutida författare, som dessutom är kvinna, i ett litteraturhistoriskt program är ett nytt didaktiskt grepp och ett grepp som det ges mycket större möjligheter att använda sig av, i ett TV-program om litteraturhistorien än i en lärobok. Jag diskuterar detta närmare under avsnittet *Diskussion*.

Min tolkning blir att man genom att lyfta upp en kvinna försöker kompensera för att det finns få kvinnor och dessutom får man en intressant koppling till nutiden. Något som också är intressant, utrymmesmässigt är att det bara är kvinnliga experter som kommer till tals, både när det kommer till det som sägs om Goethe och hans roman men också om kopplingen till att vara besatt och känna sig unik.

Skräckromanen

Det andra momentet som utmärker sig i avsnittet är det som behandlar skräckromanen som genre. Det är här som statistiken för omnämmandet av manliga författare springer iväg. Det är bara tre kvinnor av de sammanlagt nio författare som nämns som inflytelserika för genren. Dock är Mary Shelley och hennes *Frankenstein* som nämns flest gånger. Ann Radcliff lyfts fram som en framgångsrik författare som sålde mycket böcker (18.53). Något som också tas upp är att det finns hjältar, och kanske framförallt kvinnliga hjältar i den, för tiden, nya genren. Också värt att nämna är att när man ger exempel på nutida skräckromaner med vampyrtema så väljer man böcker som framförallt läses av tjejer och där det finns kvinnliga hjältar med i handlingen. Jag syftar då på Charlaine Harris True Blood-serie och Stephanie Meyers Twilight-böcker (24.39). Min tolkning av detta är att man försöker trycka på de olika positiva uttryck för kvinnor och kvinnlighet som finns, för att väga upp den ganska stora övervikten av nämnda män.

Något som beskrivs i avsnittet är att litteraturen visar på en längtan bort, ett tema som finns i många av romanerna från romantiken. När vi under momentet om skräckromanen möter My Lemon, som presenteras som vampyr, blir denna längtan bort från ett samhälle där man behöver känna sig rädd. Det ligger nära till hands att se detta i en feministisk kontext. Lemon förklarar det såhär: ”Jag tror det är skönt att se vampyren som ett monster istället för alla andra monster som vi faktiskt har på riktigt. Jag möter ju hellre en vampyr än en våldtäktsman” (24.51).

Min analys av avsnittet blir att man försöker kompensera för de många omnämnda manliga författarna, med att prata mer om och lyfta upp de kvinnliga i högre grad. Till detta ska läggas att

alla de nutida författare som nämns är kvinnor, också det blir ett sätt att kompensera för den manliga dominansen av nämnda författare. Genom att koppla denna historiska genre till en populärkulturell företeelse som många ungdomar tar del av, förstärker man genrens relevans idag. Att man dessutom fokuserar på en genre som läses av tjejer förstärker genusaspekten. Den moderna vampyrromanen och de tv-serier som har kommit som följd, kan benämnas populärlitteratur. Att lyfta in dessa böcker i programmets kanon tyder på att man har en bredare syn på vad vilken litteratur som är värd att läsas.

2.3 Realismen

Redaktionen beskriver avsnittet med följande meningar på hemsidan: ”Realismens författare strävade efter sanningen och den oförskönade vardagen. Vi åker till Ryssland och går i Fjodor Dostojevskijs fotspår samt undersöker varför författare väljer att skriva under pseudonym.”⁴⁴ Avsnittets ämnesord, som finns presenterade på webb-tv-sidan är följande: Historia, Realism i litteraturen, Litteratur, 1800-talet.

2.3.1 Avsnittets uppbyggnad

Avsnittet inleds med att epoken realismen sätts i relation till romantiken. Den författare som fokus sedan sätts på är Fjodor Dostojevskij. Dostojevskijs författarskap och hans mest kända verk beskrivs och även delar av hans biografi. Det presenteras också två olika experter under momentet. Den förste är en nutida manlig författare som skrivit en pjäs som heter *Dostojevskij-tripp*. Den andra är en manlig fil dr. i rysk litteratur, verksam i Moskva, som beskriver Dostojevskijs litterära personporträtt. Dostojevskijs författarskap, mest kända verk beskrivs och delar av hans biografi.

Momentet som följer handlar om tiden och begreppet realism och var realismen rent geografiskt hade sin hemvist. Det beskrivs också hur den politiska utvecklingen tog fart och att litteraturen i den politiserade kontexten spelade en viktig roll. Ett exempel som nämns är Harriet Beecher Stowes *Onkel Toms stuga*. Kvinnor började skriva i större utsträckning och Charles Dickens gav ut sina verk *David Copperfield* och *Oliver Twist* i följetongsform. Det resoneras kring romanens karaktäristiska drag under realismen. De författare som nämns är Jane Austen, Charles Dickens och Leo Tolstoy.

Nästa moment behandlar företeelsen att skriva under pseudonym. Jane Austen, Brontë-systrarna och Victoria Benedictsson ges som exempel på historiska författare som skrev under pseudonym. Nedjma, en nutida författare som också gör det presenteras tillsammans med sin bok *Mandelin*

---

⁴⁴ Avsnitt 6, Realismen, *Hej Litteraturen!* (2010) Utbildningsradion, <http://urplay.se/158024> (110428)

som beskriver en muslimsk kvinnas sexliv. En kvinnlig professor från Boston, beskriver fenomenet att skriva under pseudonym. Vi får möta en nutida holländsk författarinna vars pseudonym är Tessa de Loo. Senare finns ett moment där en reporter frågat människor på gatan vad de skulle kalla sig om de skrev under pseudonym. Två av de tillfrågade är kvinnor och fyra är män.

Nästa moment handlar om spår av realismen i vår tid. Det som nämns är piratkopiering, följetonger, talspråk och där exemplifieras talspråkets funktion i litteraturen med den nutida författaren Jonas Hassen Khemiri. Under ganska kort tid visas en handskriven lista med författare och titlar, i bild. Den listan innehåller Gustave Flauberts *Madame Bovary*, Herman Melvilles *Moby Dick*, Alexandre Dumas *De tre musketörerna* och *Greven av Monte Christo* och Leo Tolstoys *Krig och fred* och *Anna Karenina*.

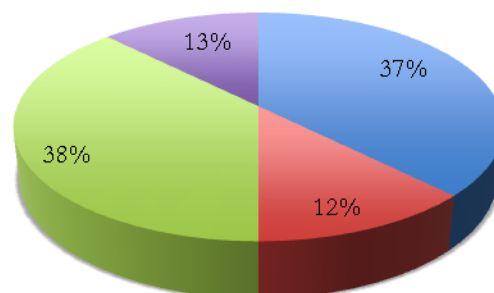
2.3.2 Analys

Utrymme

Avsnittet om realismen är det enda, av de avsnitt jag undersökt, där statistiken i princip är jämställd mellan kvinnor och män. Antalet kvinnor som omnämns är 49 procent, och där fördelas omnämningarna till 37 procent på de kvinnliga epokförfattarna och 12 procent på övriga kvinnliga författare.

Realismen - omnämningeutrymme i procent

■ Epokförfattare kvinnor ■ Övriga författare kvinnor
 ■ Epokförfattare män ■ Övriga författare män

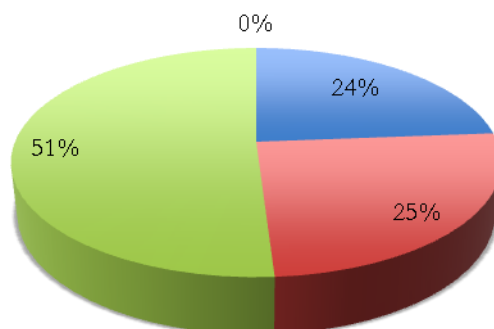

I tid så ges kvinnorna också 49 procent av utrymmet, där har man dock valt att ge de nutida författarna mer utrymme, på bekostnad av de kvinnliga epokförfattarna. 24 procent av tidsutrymmet ges till epokförfattarna, 25 procent till övriga kvinnliga författare. Samma sak sker

på männens sida där de övriga manliga författarna inte får något utrymme i tid och epokförfattarna får 51 procent.

Realismen - tidsutrymme i procent

■ Epokförfattare kvinnor ■ Övriga författare kvinnor
■ Epokförfattare män ■ Övriga författare män

Trots den stora övervikten av män i momentet om Dostojevskij, väger man upp det genom att uteslutande prata om kvinnor och kvinnliga författare i momentet om att skriva under pseudonym. Kvinnors villkor för skrivande och författarskap tas här upp både ur ett nutida och ur ett historiskt perspektiv. Det redovisas också som ett verktyg till förändring att skriva under pseudonym. De kvinnliga historiska författare som lyfts fram beskrivs alla som skapare av klassiska verk och ges diverse positiva epitet för att förstärka detta.

Fjodor Dostojevskij

”Har han fått efterföljare i varje generation sen han levde” (04.38) är ett mycket tydligt exempel på hur Dostojevskij ges tyngd och relevans för den fortsatta litteraturhistorien.

I det här momentet är det ytterst få kvinnor som syns över huvudtaget. Det är enbart manliga experter som uttalar sig om Dostojevskijs författarskap och om hans böcker, framförallt en fil. dr. i rysk litteraturhistoria. Man lyfter också upp en nutida manlig författare, Vladimir Sorokin, som bl.a. skrivit en pjäs som heter Dostojevskij-tripp. Här bekräftas ytterligare att Dostojevskij har relevans för vår tid. När Sorokins pjäs beskrivs, som handlar om hur man genom att ta en drog, en Dostojevskij-tripp, kommer till olika litterära världar. Kopplingen till och betydelsen för samtiden förstärks återigen genom Sorokins beskrivning av pjäsen.

Här blir det väldigt tydligt hur man särskiljer det manliga från det kvinnliga i momentet, då det enbart är män, förutom programledaren, som samtalar och kommenterar Dostojevskij. Boken *Brott och straff* är det verk av Dostojevskij som presenteras.

I det här avsnittet är det alltså män som uttalar sig om en manlig författare, något som tyder på och bekräftar uppdelningen mellan könen i avsnittet, då det bara är kvinnor som uttalar sig om kvinnliga författare även under de andra momenten i avsnittet.

Att skriva under pseudonym

Detta avsnitt ägnas enbart åt kvinnor som skrivit under pseudonym. Att det också finns män som skrivit under pseudonym påtalas inte överhuvudtaget. Hela momentet om att skriva under pseudonym går ut på att synliggöra villkoren för kvinnligt författarskap. Att kvinnliga författare skrev och skriver under pseudonym beskrivs, av en kvinnlig professor från Boston, som ett verktyg för att skydda sig själva vid utgivning och ett sätt att bli tagna mer på allvar (16.19).

Att beskriva kvinnliga författares tillvägagångssätt i en manligt dominerad marknad är intressant. Jag ser på det som ett sätt att beskriva de villkor som kvinnliga författare levde under, utan att egentligen uttala att det var svårt och göra kvinnorna till offer. Man beskriver hur kvinnor har använt olika verktyg och strategier för att synas och få mer makt i samhället, att skriva under pseudonym var ett av dessa verktyg. Att koppla ihop det med en kvinnlig författare från Nordafrika, som beskriver en muslimsk kvinnas sexliv, ger perspektivet att detta är något som behöver göras än idag. Det ger en bild av att kvinnoförtrycket, genussystemet, är föränderligt. Nedjma, som fortfarande idag riskerar sitt liv genom att skriva, delar vissa erfarenheter med de kvinnliga författare som skrev under pseudonym under realismen. I den mail-intervju med Nedjma som redovisas ges ett väldigt positivt budskap om att det en gång i framtiden ska kunna gå att skriva det hon gör idag, utan att man ska behöva frukta för sitt liv. Detta beskriver hon ska ske genom att kvinnor ska gå ihop och ”förändra saker och ting inifrån genom att utnyttja litteraturens utomordentliga kraft” (21.55). Det ger tyngd och i allra högsta grad relevans för både litteraturhistorien och samtiden, både åt de nutida författare som beskrivs och åt de historiska.

Systrarna Brontë, som behandlas tillsammans, beskrivs framförallt som väldigt framgångsrika och deras verk beskrivs som ”klassiker med stort K” (18.08). Det berättas om att de alla till en början gavs ut under manliga namn och även om det inte sägs rakt ut så tolkar jag det som att deras manliga pseudonymer var en förutsättning för deras framgång. Victoria Benedictsson, ”räknas till de stora realisterna” (20.25), och det beskrivs hur hennes böcker om äktenskapsproblem och om kvinnosaken blev bäst mottagna om hon skrev som man. Man inte bara lyfter upp Benedictsson som en viktig kvinnosakskvinna, man beskriver henne också som en av de stora realisterna, något som ger henne stor tyngd och som delvis väger upp det korta utrymmet hon får i tid (33 sekunder).

Att skriva under pseudonym beskrivs inte enbart som ett verktyg för att skydda författaren utan också som en möjlighet till att skriva friare, något som den nutida kvinnliga författaren Tessa de Loo får illustrera. Hon pratar om att hon ikläder sig en roll när hon går ut och möter läsare eller har offentliga uppläsningar av sin bok och att det är ett verktyg för att få vara någon annan, någon offentlig. Tolkningen jag gör av detta är att man vill visa att det kan vara ett verktyg för frigörelse fortfarande idag, att hitta på ett helt nytt namn. Genom att lyfta fram olika anledningar att skriva under pseudonym visar man på skillnaden i förutsättningar historiskt, men man ger också ett bredare frigörelseperspektiv på att skriva under pseudonym, något som jag menar breddar förståelsen för och också kunskapen om kvinnors villkor som författare.

2.4 Modernismen

Redaktionen beskriver avsnittet med följande meningar på hemsidan: ”Modernismen var en tid då författarna ville skapa känslor och uppröra. Vi pratar förbjudna böcker, Franz Kafka och Simone de Beauvoir. Vi diskuterar även framtidens litteratur med en rad inbjudna författare.”⁴⁵ Avsnittets ämnesord, som finns presenterade på webb-tv-sidan är följande: Litteratur, Modernism, Förbjudna böcker, Historia.

2.4.1 Avsnittets uppbyggnad

Avsnittet inleds med att en taxichaufför läser för sin kund ur Edith Södergrans *Vierge Moderne*. Modernismen beskrivs som litteraturhistoriens ouppfostrade hund, gnällig, skällig och glatt olydig, knappt ens rumsren (01.12). Ett moment om den irländske författaren James Joyce och hans bok *Odysseus* följer. De två experter som får uttala sig om Joyce, hans författarskap och hans bok är en konstnär och en senator, båda från Dublin. Det beskrivs hur boken förbjöds på olika håll runt om i världen. I bild visas, men nämns inte, andra böcker som blev förbjudna under epoken. *Lolita* av Vladimir Nabokov, *Lady Chatterleys älskare* av D.H. Lawrence och *Doktor Zjivago* av Boris Pasternak.

Därefter följer ett moment som redogör för de kännetecknande dragen i modernisternas sätt att skriva och skapa. Det politiska landskapet och hur författarna förhöll sig till det visas. Kafka och Majakovskij exemplifieras som författare. Man gör klart att litteraturen mer blir en integrerad del av konsten. En oväntad läsning följer där en kvinnlig banktjänsteman läser en dikt av Hugo Ball för en kvinnlig kund.

Ett moment om Simone de Beauvoir och hennes verk *Det andra könet* följer. Genom en expert, en kvinnlig ”aktivist i Paris” (12.30) ges en historisk och politisk bild av tiden då boken

---

⁴⁵ Avsnitt 7, Modernismen, *Hej Litteraturen!* (2010) Utbildningsradion, <http://urplay.se/158025> (110428)

presenterades. Vi möter också en kvinnlig bokhandlare i Paris, som ger sin bild av boken och de Beauvoir. Det redovisas ett antal kända författare som ofta vistats i samma bokhandel.

Därefter följer en oväntad läsning där en parkour-utövare läser för andra parkour-utövare ur Majakovskijs *Men ändå*. Efter detta följer ett läsarmöte där temat är *Böcker som förändrar min värld*. Vi möter tre läsare, två män och en kvinna. Böckerna som nämns är *Ferdydurke* av Witold Gombrowicz, *Mot fyren* av Virginia Woolf och *Djurfarmen* av George Orwell.

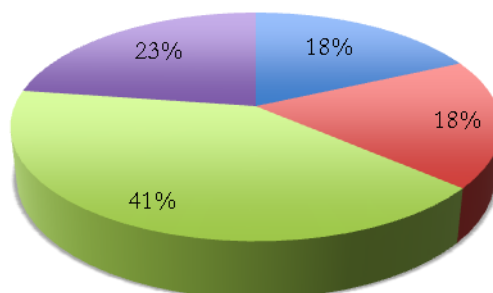
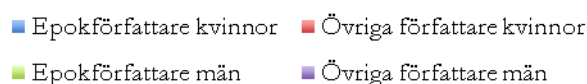
Nu följer ett moment där programledaren resonerar kring programseriens alla epoker, hur de förhåller sig till varandra och hur trenderna har gått genom litteraturhistorien. Detta kopplas ihop med intervjuer med andra nutida författare, alltifrån ledamöter i svenska akademien till poeter, som får uttala sig om vad de vill se mer av i framtidens litteratur. Junot Díaz, som presenteras som författare, vinnare av Pulitzerpriset för skönlitteratur⁴⁶ och lärare i kreativt skrivande, ger sin åsikt om vad han vill se mer av. Hans bok *Oscar Waos korta förunderliga liv* presenteras. Avsnittet avslutas med ett citat av T.S. Elliot och en läsning ur Gunnar Ekelöf *Kosmisk sömngångare*.

2.4.2 Analys

Utrymme

Fördelningen av både omnämmande- och tidsutrymmet i programmet är till kvinnornas nackdel. Kvinnorna får sammanlagt 36 procent av omnämmandeutrymmet i avsnittet och där är det fördelat på 18 procent vardera till de kvinnliga epokförfattarna och de övriga kvinnliga författarna.

Modernismen - omnämmandeutrymme i procent

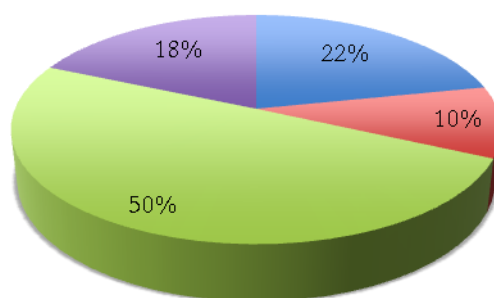

⁴⁶ Junot Díaz vann Pulitzerpriset i kategorin skönlitteratur 2008.

I det här avsnittet är det första gången som tidsutrymmet blir mindre för kvinnorna än omnämmandeutrymmet. Endast 32 procent av tiden i avsnittet går till de kvinnliga författarna, 22 procent till epokens författare och 10 till de övriga.

Modernismen - tidsutrymme i procent

■ Epokförfattare kvinnor ■ Övriga författare kvinnor
■ Epokförfattare män ■ Övriga författare män

James Joyce ges det överlägset största utrymmet, av samtliga författare som presenteras i de avsnitt som varit föremål för studien. Detta vägs delvis upp i avsnittet av att det ges betydande tyngd och utrymme till Simone de Beauvoir. Hon ges rollen som en av de viktigaste tänkarna för epoken och relevant för samhällsutvecklingen i stort. De som uttalar sig om James Joyce är män och de som kommenterar Simone de Beauvoir är kvinnor. Dikotomin förstärks genom denna fördelning. Kvinnorna är de som dominerar momentet om framtidens litteratur och det finns också ett tydligt fokus, både från de svenska författarna och från Junot Díaz, på kvinnliga författares villkor och möjligheter att skriva i större utsträckning.

James Joyce

Redan i presentationen av momentet kommer det upp en rubrik i bild som klargör att James Joyce var ”förbjuden och hyllad” (01.39). ”James Joyce roman [Odysseus, min. anm.] hyllas idag som ett av modernismen stora verk” (04.12). Detta och att Joyce inspirerats av Homeros och kopplat ihop sin berättelse med ett av litteraturhistoriens mest kända verk, ger honom definitivt tyngd. Joyces betydelse förstärks ytterligare genom uttalanden av en nutida manlig konstnär och en manlig politiker, senator, båda två från Dublin. Politikerns medverkan består bara i att han väldigt livfullt ger sin syn på bokens handling och tolkningar av den.

Det i Joyces författarskap som momentet framförallt fokuserar på är hur hans texter sågs som pornografiska och att Joyce ”såg sex som en del av livet, och ville inte dölja det” (06.42) och det

ges olika exempel på hur det här tog sig uttryck i hans författarskap. Det är framförallt romanen som behandlas, och sättet Joyce skrev på. Mycket lite sägs om hans liv och övriga gärning. James Joyce medverkan i programmet motiveras därmed enbart utifrån hans författarskap, till skillnad från de tidigare huvudförfattarna, som också presenterats utifrån sin biografi. Med ett tidsutrymme på 6 minuter och 24 sekunder blir Joyce den författare som får mest utrymme i tid av alla huvudförfattare i de avsnitt jag har analyserat. Något som också är anmärkningsvärt är att det återigen bara är manliga experter som uttalar sig om en manlig epokförfattare.

Simone de Beauvoir

Genom att inleda med följande mening ”Oftast är de där litterära överlevarna ganska så banbrytande böcker, åtminstone när de kom, som liksom har kittlat läsarna under fötterna och förändrat världen. Dit brukar man räkna Simone de Beauvoirs *Det andra könet*” (11.56), ger man inte bara *Det andra könet* en roll som en bok som förändrat världen, utan också Simone de Beauvoir rollen som en viktig tänkare i historien, i likhet med momentet om Rousseau. Experten som presenteras är en feministisk aktivist som varit aktiv sedan 70-talet och argumenterar energiskt för allt det i *Det andra könet* som hon menar var revolutionerande och nytt och berättar att de Beauvoir inspirerat och inspirerar henne att fortsätta vara aktivist idag.

Aktivisten poängterar de Beauvoirs unika sätt att angripa sin samtid och att ta upp frågor som inte tagits upp tidigare. Simone de Beauvoir görs här till en symbol för det moderna och nya, genom att sammankopplas med frågor som diskuteras än idag. Vi får följa med aktivisten genom Paris gator och titta på det café där de Beauvoir skrev många av sina böcker. Något av en idolstämning etableras kring Beauvoirs person genom till exempel detta. Något som givetvis påverkar tittarnas uppfattning om hennes betydelse.

Bokhandlaren i en bokhandel som ligger nära den adress där de Beauvoir bodde, är den andra experten. Hon motiverar till fortsatt läsning av *Det andra könet* genom att berätta om en nyöversättning till engelska som har gjort (bokhandlaren är engelskspråkig) och att det ska blir spännande att läsa den igen. Detta är ett tydligt sätt att legitimera läsning av boken idag.

Framtidens litteratur

Detta moment kan betraktas som en sammanfattande diskussion om alla avsnitt i serien *Hej Litteraturen!*. Tycke och smak problematiseras och man visar på vilka förändringar som skett under alla epoker genom litteraturhistorien. Jag gör tolkningen att man genom att resonera om detta, gör en koppling till diskussionen om kanon och vad som är bra respektive dålig litteratur.

Junot Díaz, som ges stor auktoritet genom sitt Pulitzerpris och genom att han presenteras som lärare i kreativt skrivande, pratar om att han vill se ”fler unga kvinnliga röster i flera olika genrer” (23.08). En man propagerar för att fler kvinnor ska skriva, ett bra grepp för att ge tyngd åt kommande skrivande kvinnor. Han motiverar också ämnesval som genom att diskutera att det nästan inte finns några böcker skrivna om ”en av de största krafterna i unga kvinnors liv: Deras vänskap med andra tjejer.” (23.19)

Inslaget med Junot Díaz är väldigt intressant ur ett genusperspektiv. Díaz menar på att det finns massor med böcker skrivna om problem som tjejer hamnar i och exemplifierar med ätstörningar och dåliga relationer till pojkvänner. Han vill inte avfärda detta, men han menar att vi missar så många andra berättelser. Genom att låta Díaz prata om kvinnlig vänskap, systerskap, använder man hans auktoritet som manifesterats tidigare, och därmed uppvärderas ämnet. Man gör en oväntad koppling genom att låta en man komma till tals i frågan om vad kvinnor borde skriva mer om, och det ser jag som positivt. Genom att behandla det som vilken fråga som helst normaliseras frågan tydligt. Det är inte en feminist som får säga: mer feminism. Det är en man, som dessutom är Pulitzer-pris-vinnare.

Momentet i övrigt, som domineras av svenska kvinnliga nutida författare, behandlar vad man vill se mer av i, eller vad man tror om, framtidens litteratur. Natalia Kazmierska, som presenteras som skribent, menar att vi kommer att se mer av dem som inte tillhör normen för vad en författare på 1900-talet var, alltså en vit, medelålders, svensk man. ”Alla andra tror jag kommer skriva mer” (24.19) menar hon. Min tolkning av det är att hon argumenterar för bland annat fler kvinnliga författare.

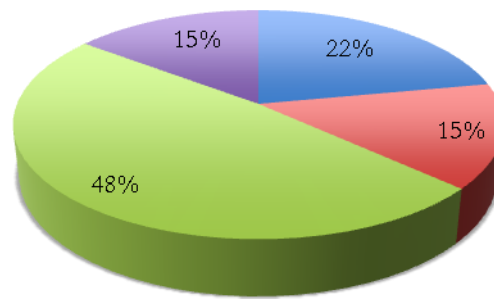
3. DISKUSSION

3.1 Omnämmandeutrymme och tidsutrymme

Sammantaget är fördelningen i omnämmandeutrymme och tidsutrymme inte jämt fördelat på män och kvinnor. 37 procent av de omnämnda författarna i undersökta avsnitt är kvinnor och då är det 22 procent av författarna som är epokförfattare, resterande 15 procent är övriga kvinnliga författare.

Totalt omnämmandeutrymme i procent

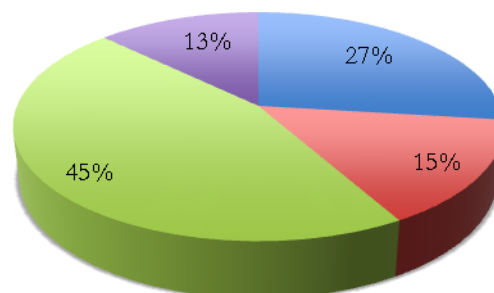
■ Epokförfattare kvinnor ■ Övriga författare kvinnor
■ Epokförfattare män ■ Övriga författare män

I tidsutrymme ser det något bättre ut för de kvinnliga författarna. 42 procent av utrymmet upptas av de kvinnliga författarna. De kvinnliga epokförfattarna får 27 procent av tiden och 15 procent till de övriga kvinnliga författarna.

Totalt tidsutrymme i procent

■ Epokförfattare kvinnor ■ Övriga författare kvinnor
■ Epokförfattare män ■ Övriga författare män

Det finns tydlig övervikt för manliga författare både i antalet omnämnda författare och i tidsutrymme. Det finns en skillnad i hur fördelningen i omnämmandeutrymme och tidsutrymme för de kvinnliga epokförfattarna ser ut. Den skillnaden består i att de kvinnliga epokförfattarna får mer tidsutrymme (27 procent) än omnämmandeutrymme (22 procent). Det utrymme tas på bekostnad av utrymme för både manliga epokförfattare och övriga manliga författare. För att ha något att jämföra med så har jag tittat på Karin Gelins resultat från hennes undersökning av kvinnors utrymme i tre läromedel i litteraturhistoria som används på gymnasiet⁴⁷. 10, 14 och 36 procent av omnämmandeutrymme ges till kvinnor i de tre böckerna.

Det som i Gelins undersökning kan jämföras med mitt begrepp tidsutrymme, är hur många sidor som kvinnor fått i de olika läromedlen. Där är utrymme betydligt mindre för de kvinnliga författarna. 3, 7 respektive 11 procent ägnas i sidantal åt kvinnliga författare. De kvinnliga författarnas procentuella utrymme är större i *Hej litteraturen!* än i tre läromedel Gelin undersökt. Detta tyder på att man har haft en medveten strategi för att lyfta fram kvinnliga författare i programmet.

Problemet med att jämföra siffrorna från Gelins undersökning med mina är att det i grunden är två helt olika material som är föremål för undersökning. I Gelins material figurerar många fler författare och det finns inga referenser och kopplingar till nutida författare.

I *Hej litteraturen!* har man kompletterat de kvinnliga epokförfattarnas utrymme med att ge nutida kvinnliga författare plats i programmet. Min uppfattning är att detta inte enbart görs för att kompensera den låga andelen epokförfattare utan att det också handlar om ett didaktiskt grepp för att ge de historiska författarna relevans i nutiden, som jag tycker är mycket positivt.

Av de totalt 48 epokförfattarna som nämns i avsnitten är 15 kvinnor. Alltså utgör kvinnorna 31 procent av de presenterade epokförfattarna. Ebba Witt-Brattström kritiserar, i *Ur könets mörker*, sjubandsverket *Den svenska litteraturen* för att endast åtta procent av de presenterade författarna är kvinnor. Witt-Brattström menar att 30 procent vore mer proportionerligt riktigt, utifrån det faktiska antalet kvinnor i litteraturhistorien.⁴⁸ Även om det rör sig om betydligt färre författare i *Hej litteraturen!* än i *Den svenska litteraturen* så ska man inte underskatta att utrymme i programmet faktiskt är mer överensstämmande med verkligheten, något som naturligtvis tyder på en positiv utveckling.

Det avsnitt som sticker ut i statistiken när det kommer till tidsutrymme, är det om upplysningen. Det är ett tydligt kvinnoavsnitt. Tidigare forskning har identifierat att kvinnliga författare

---

⁴⁷ Gelin, s. 74

⁴⁸ Witt-Brattström, s. 233

framförallt förpassas till egna kapitel och avsnitt och på det viset distanseras från de manliga författarskapen och förutsättningarna. Avsnittet om upplysningen har en stor dominans av kvinnor, 60 procent av tidsutrymmet går till kvinnliga epokförfattare. Min analys av det är att man vill understryka att det nu faktiskt finns fler kvinnor i litteraturhistorien, då det framförallt var under den här tiden som kvinnor började publiceras i större utsträckning.

Det bör också tilläggas att det inte saknas frågeställningar om villkoren för kvinnliga författare i resterande avsnitt. Till exempel ägnas en stor del av avsnittet om realismen åt kvinnor som skrivit under pseudonym och varför kvinnor kände sig tvungna att göra det, programmet om modernismen ger stort utrymme till Simone de Beauvoirs bok *Det andra könet* som målas upp som en mycket viktig bok för samhällets utveckling.

3.2 Framställningen av författarskap

Frågan om kvinnliga författares plats i litteraturhistorien är, som jag tidigare nämnt, också en fråga om *hur* kvinnor framställs. Min samlade bild av hur kvinnliga författare presenteras i programmet är att det är likvärdigt med hur de manliga författarna beskrivs. Både manliga och kvinnliga författare beskrivs med värdeladdade ord som till exempel *inflytelserik*, *en av de viktigaste* och *den första som*. Det är omnämmanden som dessa som motiverar att författarna presenteras i programmet och det ger dem tyngd.

Något som har varit utmärkande i Gelins undersökning är att kvinnliga författare ofta jämförs med manliga författare från samma epok och värderas utifrån dem.⁴⁹ Detta händer inte i *Hej Litteraturen!* i samma utsträckning. När det händer kopplas epokförfattare till nutida författare, ett exempel är när Charlaine Harris sätt att skriva jämförs med Goethes. Väldigt få kvinnor, till skillnad från i Gelins undersökning, kopplas ihop med män de varit gifta med. Den enda som omnämns på det viset är Mary Shelley som beskrivs tillsammans med sin man som ”makarna Mary och Percy Shelley”. Detta vägs dock upp av att hon nämns vid flera tillfällen under momentet om skräckromanerna. Man kan sätta detta i jämförelse med Gelins studie där till exempel Simone de Beauvoir nämns tillsammans med, i skuggan av eller i anslutning till sin partner Jean-Paul Sartre i alla de tre undersökta läromedlen. Något som inte händer i *Hej Litteraturen!*

Såväl manliga som kvinnliga författare görs relevanta för litteraturhistorien genom att man först beskriver gemensamma drag för litteraturen under epoken och sedan exemplifierar genom ett författarskap eller verk. I de fall författarnas biografi och de individuella villkoren för författarskapet beskrivs, görs det likvärdigt för kvinnliga och manliga författare. Detta görs

---

⁴⁹ Gelin, s. 53

framförallt för de författare som blir huvudförfattare. De övriga författare som blir omnämnda, blir det utifrån verk de skrivit och sällan utifrån biografi.

I min undersökning har jag sett att det i varje avsnitt är en eller två författare som får en roll som huvudförfattare. I de undersökta avsnitten är det två kvinnliga och två manliga författare som blir huvudförfattare. I programmet om upplysningen är det Hedvig Charlotta Nordenflycht och Anna Maria Lenngren, i programmet om realismen är det Fjodor Dostojevskij och i programmet om modernismen är det James Joyce. I avsnittet om romantiken är det snarare genren skräckromanen, som blir huvudfokus.

Framställningen av huvudförfattarna skiljer sig inte nämnvärt åt. Det är samma saker som tas upp om författarna; deras sätt att skriva, deras betydelse för sin samtid och deras betydelse för kommande generationer författare. Biografin för huvudförfattarna presenteras och ges som en bakgrund till deras författarskap. Detta görs dock inte för Joyce. I momentet om honom är det framförallt hans roman *Odysseus* som behandlas. Att man inte ger mer utrymme till hans biografi är svårt att dra några slutsatser av.

Det finns viss skillnad i hur stort tidsutrymme huvudförfattarna får. James Joyce, som presenteras i avsnittet om modernismen, är den som får mest tid med 6 minuter och 24 sekunder. Fjodor Dostojevskij, som är huvudförfattaren i avsnittet om realismen, får 5 minuter och 58 sekunder av tidsutrymmet. Hedvig Charlotta Nordenflycht och Anna Maria Lenngren som tillsammans utgör huvudförfattarna i avsnittet om upplysningen, får 3 minuter och 37 sekunder respektive 3 minuter 6 sekunder. Tillsammans har de 6 minuter och 40 sekunder. Här ser vi tydligt hur det ges mer utrymme till de män som definierats som huvudförfattare än åt kvinnorna. Dessutom har man slagit samman presentationen av Nordenflycht och Lenngren och gjort dem båda till huvudförfattare för avsnittet och gett dem mindre utrymme var och en för sig.

Något som är intressant i förhållande till hur huvudförfattarna presenteras är att det framförallt är män som agerar experter i momenten som behandlar de manliga huvudförfattarna, och kvinnliga författare som gör motsvarande om de kvinnliga huvudförfattarna. Anledningen till detta ser jag som ett resultat av att forskningen har sett ut så att kvinnliga forskare och experter framförallt är intresserade av kvinnliga författare och detsamma när det gäller manliga forskare som främst har forskat på manliga författare.

En annan intressant iakttagelse är att man lyfter fram viktiga tänkare som varit verksamma under de olika epokerna. Detta sker i två av avsnitten. I avsnittet om upplysningen är det framförallt Rousseau och Voltaire som lyfts fram, men även Mary Wollstonecraft nämns. Rousseau och Voltaire distanseras implicit från övrig litteratur som presenteras i avsnittet om upplysningen genom att experten gör klart att det som skrevs framförallt var kritik.

Detta tyder på att man i programmet har en bred syn på litteraturhistoria. I avsnittet om modernismen är det Simone de Beauvoir som får en framskjuten roll som en av de viktigaste tänkarna under sin tid och även för vår egen tid. Att man tar med både filosofer och författare breddar programmet till att inte bara handla om skönlitteratur utan litteratur i ett vidare perspektiv. Något som är väldigt positivt, då filosoferna och deras tankar ökar förståelsen för tiden och även förståelsen av vår egen samtid.

Villkor för kvinnligt författarskap

Det finns en bredd i hur man presenterar villkor för kvinnligt författarskap, både genom att man belyser de faktiska förutsättningarna för epokförfattarna men också genom att kunna ge nutida exempel på villkoren för kvinnligt författarskap idag.

I programmet om upplysningen inleds momentet om Nordenflycht och Lenngren med konstaterandet att det under litteraturhistorien funnits ”pinsamt få kvinnor att tala om” (15.45). Detta är något som förklaras och understryks ytterligare i alla resterande avsnitt. Man redogör på ett förtjänstfullt sätt för villkoren för kvinnligt författarskap. I programmet om upplysningen betonas det att Nordenflycht och Lenngren var aktiva feminister och att båda hävdade kvinnors rätt till utbildning och jämlikt värde med männen. Experterna i momentet berättar om hur de inspireras av författarna fortfarande idag och att Nordenflycht och Lenngren öppnade dörrar för flera andra kvinnliga författare under sin samtid. I avsnittet om realismen går man explicit in på kvinnors villkor för skrivande när man pratar om hur kvinnor kände sig tvungna att skriva under pseudonym.

Programmet om modernismen ger i momentet om Simone de Beauvoir en beskrivning av kvinnors ställning. I varje avsnitt betonas på att fler och fler kvinnor börjar skriva och man exemplifierar genom att nämna kvinnliga författare från epoken.

3.3 Vilka författare lyfts fram?

I ett program där varje epok ska avklaras på trettio minuter finns det givetvis ett begränsat utrymme för såväl manliga som kvinnliga författare. När man dessutom har en ambition att föra in nutida författare som kompletterar och förstärker epokens relevans, blir det ganska lite utrymme kvar att föra in många författare. Detta gör att den undersökning av programmets kanon som jag hade som ambition att sätta i relation till den forskning som har ägnat sig åt att gräva fram ”nya” kvinnliga författare att lägga till kanon, har varit svår att genomföra. Mitt resultat visar att man inte tagit in några kvinnliga författare som inte redan förekommer i andra läromedel i litteraturhistoria för gymnasiet.⁵⁰ Eftersom antalet författare inte är särskilt många i förhållande till andra läromedel har jag heller inte redovisat vilka författare man hade kunnat ta upp, till exempel genom att använda mig av Witt-Brattströms och Svanbergs *Hundra skrivande kvinnor*.

Det är svårt att hävda att *Hej Litteraturen!* ägnar sig åt att förbigå en del kvinnliga författarskap med tystnad när man heller inte gör anspråk att ta ett samlat grepp om litteraturhistorien. Det är dock intressant att notera att August Strindberg, den svenska författare som av många ses som den viktigaste i vår litteraturhistoria, helt är borttagen från programmet. Detsamma gäller Selma Lagerlöf. Min analys av detta är att man genom detta urval försöker lyfta upp andra författare som inte på samma sätt har fått stå i rampljuset, som de två tidigare nämnda. Man skulle också kunna tolka det som att man valt att inte ta upp de författare som man ”vet” att det redan idag läggs mycket stor vikt vid i andra läromedel.

Det grepp som man tar i programmet är att lyfta fram och koppla ihop nutida författare med epokförfattarna. Detta skulle jag vilja se som ett försök att lyfta fram nya författare till skolans kanon, något som blir tydligt när man tittar på statistiken är att nutida kvinnliga författare lyfts fram i högre grad än manliga. I tidsutrymme räknat får kvinnliga nutida författare 54 procent av tiden, i omnämnandeutrymme är den siffran 42 procent.

Trots att det är svårt att hitta exempel på framgrävda kvinnliga författare har jag gjort vissa iakttagelser som kan vara ett resultat av den feministiska litteraturforskningen. En del beskrivningar av författare skiljer sig i *Hej Litteraturen!* i jämförelse med Karin Gelins beskrivning av hennes undersökning. För att ta ett exempel så tar man ett citat ur Lenngrens *Några ord till min kära dotter ifall jag hade någon* och det poängteras tydligt att en av de stora kvaliteterna i hennes författarskap är att hon är sarkastisk och vass och att hennes dikter är uttryck för politisk satir. I

---

⁵⁰ Jämförelsen jag har gjort är med Karin Gelins listor på kvinnliga författare som förekommer i de tre läromedel som hon gjort sin undersökning på. Gelin, s. 78-80

Gelins undersökning visas en bild av Lenngren som går ut på att hon propagerade för att flickor skulle bli hemmafruar och att läsning, politik och lärdom skulle komma i andra hand.⁵¹ I det här fallet är det uppenbart att man i *Hej Litteraturen!* ger en helt annan bild av Lenngren, som kan kopplas ihop med de litteraturstudier som bedrivits om Lenngrens författarskap.

3.4 Hur arbetar programmet med genus?

Till skillnad från den undersökning som Karin Gelin genomfört och vad hon i sin analys ser som ett tydligt upprätthållande av genussystemet kan jag konstatera att i *Hej Litteraturen!* har man kommit en bit på väg. Genom att man behandlar kvinnliga och manliga författare på samma sätt, genom att man ger författarna tyngd och relevans på ett likvärdigt sätt och genom att man sammantaget lyfter fram en övervägande majoritet kvinnor som experter menar jag att genussystemets två principer inte blir så tydliga som Gelin beskriver i sin diskussion om resultatet av sin undersökning.⁵² Det som tidigare forskning kommit fram till vad gäller att fokus ligger på *hur* män skriver och *att* kvinnor skriver, är inte lika framträdande i min undersökning. När ”hur:et” behandlas så sker det i lika hög grad i samband med kvinnliga författares verk som manligas.

Skillnaden i utrymme mellan män och kvinnor är påtaglig och det finns moment där det är uteslutande manliga experter, men det finns också exempel på motsatsen. Könens isärhållande syns också i de moment som jag har definierat handlar om epokens huvudförfattare. I de fall huvudförfattaren är en kvinna, är det en kvinnlig expert som uttalar sig om författarskapet och verket. I de fall det är en man, är det en manlig expert som gör detsamma. Den enda gången som detta egentligen frångås är när Junot Díaz får samtala om vad han vill se i framtidens litteratur, och framförallt lyfter fram berättelser om vänskap mellan tjejer och kvinnor och att det är kvinnor som ska skriva dessa böcker.

Principen om könens isärhållande syns alltså, om än inte så tydligt som i andra undersökningar av läromedel och inte på alla områden. Som jag har beskrivit ovan så blir det program som domineras av kvinnor och villkor för kvinnligt författarskap, avsnittet om upplysningen. Där visar också ämnesordet som man väljer att etikettera programmet med ”kvinnliga författare” att man tydligt markerar att detta är ett program om kvinnliga författare. Men som jag också har redogjort för så finns det med resonemang om de kvinnliga författarnas villkor under varje epok.

Resultatet av undersökningen tycker jag visar att man i programmet försöker klargöra villkoren för kvinnors författarskap och att det faktum att kvinnor inte har kommit fram lika tydligt i

---

⁵¹ Gelin, s. 44

⁵² Gelin, s. 59

litteraturhistorien är ett resultat av dessa villkor. Att fokusera på kvinnliga författare och villkoren för kvinnliga förutsättningar i speciella avsnitt leder givetvis till att särskiljandet förstärks, men jag menar att man i programmet försökt lyfta förutsättningarna för författare i allmänhet, och ibland nämnt särskilt kvinnor. Detta har inte resulterat i att man förbisett de kvinnliga förutsättningarna utan snarare normaliserat att det fanns skrivande kvinnor och ta upp det som ett perspektiv som snarare stärker bilder av författarna i allmänhet.

En intressant aspekt som är genomgående i alla de undersökta avsnitten är att det är väldigt många kvinnliga experter som kommenterar de olika presenterade författarna och de olika fenomen som visas i litteraturhistorien. Att lyfta fram olika kvinnor som experter, auktoriteter och forskare är något som är väldigt positivt ur ett genusperspektiv. Man visar, utan att explicit förklara det, att kvinnor är en naturlig del av samhället, av dem som har kunskap och erfarenheter. Man normaliserar kvinnor som en del av makten och kunskapen i samhället, vilket är väldigt viktigt.

4. AVSLUTNING

En av skolans viktigaste funktioner är att förmedla och förankra demokratiska värden. Ett av de värdena är jämställdhet. Genom de val som vi som pedagoger gör när det kommer till vilken bild vi, och de läromedel vi använder, förmedlar av historien kan vi vara med och förstärka en bild av kvinnor som en passiv och ointressant del av historien. Detta är något som *Hej Litteraturen!* försöker motverka.

Hej Litteraturen! är ett bevis på att utvecklingen av läromedel är på väg åt rätt håll. Att programmet har en medveten strategi för att kompensera det förhållandevis lilla utrymme kvinnliga författare har fått i litteraturhistorien, syns genom att man lyfter in nutida kvinnliga författare och på det viset ger en mer jämställd bild av litteraturen i stort. Man gör det också genom att ge kvinnor roller som experter och auktoriteter på ämnen som tas upp i programmet.

Det finns saker som programmet skulle kunna göra bättre. Man segregerar de kvinnliga författarna från de manliga. Genom att enbart använda manliga experter om manliga författare och kvinnliga experter om kvinnliga författare, slår man fast könens särart och distans. Trots detta, har man gjort ett försök till att sudda ut mannen som norm i programmet.

Det finns fler positiva aspekter med *Hej Litteraturen!* än deras medvetna genusperspektiv, som också skulle kunna vara föremål för undersökning. Genom att ha med deltagare i programmet, läsare, experter och författare, av annan etnisk härkomst än svensk, ökar man igenkänningsfaktorn hos de eleverna som har en annan etnisk härkomst. Trots att det uttalade syftet med programmet är att ge en bild av den europeiska litteraturhistorien visar man på olika sätt upp andra delar av världen och andra slags litteratur.

Genom att koppla samman nutida fenomen och författare med litteraturhistorien tar man ett nytt didaktiskt grepp om litteraturhistorien. Man gör den relevant för vår samtid, lyfter fram olika kopplingar till litteratur som skrivs idag och tittar också framåt.

Jag tror att mycket av den litteraturhistoriska undervisningen i gymnasieskolan skulle kunna bli bättre. *Hej Litteraturen!* skulle kunna vara ett led i en positiv utveckling för såväl undervisningen som för bilden av kvinnor i litteraturhistorien.

5. LITTERATURFÖRTECKNING

5.1 Tryckta källor

- Bergström, Göran. Boréus, Kristina (2005) *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Bloom, Harold (2000). *Den västerländska kanon: böcker och skola för eviga tider*. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion
- Brink, Lars (1992). *Gymnasiets litterära kanon: urval och värderingar i läromedel 1910-1945*. Diss. Uppsala: Avd. för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen, Uppsala Universitet
- Hansson, Gunnar (1995). *Den möjliga litteraturhistorien*. Stockholm: Carlsson
- Hirdman, Yvonne (red.) (1992). *Kvinnohistoria. Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*. Stockholm: Sveriges Utbildningsradio AB.
- Hirdman, Yvonne (1997). "Genussystemet - reflexioner kring kvinnors sociala underordning" I Lars Furuland & Johan Svedjedal (red.) (1997). *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*, s. 400-418. Lund: Studentlitteratur.
- Holm, Birgitta (1995). "Kvinnor, kanon och kvalitet" I *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1995:3-4, s 113-116.
- Lindén, Claudia (2008). "Feministisk teorireception inom litteraturvetenskapen" I *Lychnos: årsbok för idé- och lärdoms historia. 2008*. (2008). Uppsala: Lärdomshistoriska samfundet
- Møller Jensen, Elisabeth, Mai, Anne-Marie & Haettner Aurelius, Eva (red.) (1993). *Nordisk kvinnolitteraturhistoria. Bd 1, I Guds namn : 1000-1800*. Höganäs: Wiken
- Møller Jensen, Elisabeth & Hjordt-Vetlesen, Inger-Lise (red.) (1993). *Nordisk kvinnolitteraturhistoria. Bd 2, Faderns huset : 1800-talet*. Höganäs: Wiken
- Møller Jensen, Elisabeth & Fahlgren, Margaretha (red.) (1996). *Nordisk kvinnolitteraturhistoria. Bd 3, Vida världen : 1900-1960*. Höganäs: Wiken
- Møller Jensen, Elisabeth, Langås, Unni & Larsson, Lisbeth (red.) (1997). *Nordisk kvinnolitteraturhistoria. Bd 4, På jorden : 1960-1990*. Höganäs: Wiken
- Møller Jensen, Elisabeth, Finnich, Lone & Mai, Anne-Mai (red.) (2000). *Nordisk kvinnolitteraturhistoria. Bd 5, Liv och verk*. Höganäs: Wiken
- Svanberg, Birgitta & Witt-Brattström, Ebba (1995). *Hundra skrivande kvinnor. D. 1, Från forntiden till och med romantiken*. Stockholm: Natur och kultur
- Svanberg, Birgitta & Witt-Brattström, Ebba (1997). *Hundra skrivande kvinnor. D. 2, Från realismen till modernismen*. 1. uppl. Stockholm: Natur och kultur

Svanberg, Birgitta & Witt-Brattström, Ebba (2000). *Hundra skrivande kvinnor. D. 3, Från mellankrigstid till millennieskifte*. 1. uppl. Stockholm: Natur och kultur

Williams, Anna (1997) *Stjärnor utan stjärnbilder – kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*. Möklinta: Gidlunds Förlag

Witt-Brattström, Ebba (2003) *Ur könets mörker Etc.* Stockholm: Norstedts förlag

5.2 Elektroniska källor

Gelin, Karin (2005) *Kvinnor i litteraturhistorien – en undersökning av hur kvinnors skrivande och deras litterära verk beskrivs i litterära översiktsverk för gymnasieskolan*. Magisteruppsats skriven vid Högskolan i Borås. Går att finna genom Borås Academic Digital Archive (BADA): <http://bada.hb.se/bitstream/2320/1293/1/05-7.pdf> (110521)

Rosén, Maria (2008) *Manligt, kvinnligt, jämlikt? – En genusanalys av läromedlet Den levande litteraturen*. Examensarbete skrivet vid Linnéuniversitetet. Går att finna genom Linnéuniversitetets DiVA-portal, <http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:206494/FULLTEXT01> (110521)

Upplysningen, avsnitt 4 i programserien *Hej Litteraturen!* (2010) Utbildningsradion, <http://urplay.se/158022> (110521)

Romantiken, avsnitt 5 i programserien *Hej Litteraturen!* (2010) Utbildningsradion, <http://urplay.se/158023> (110521)

Realismen, avsnitt 6 i programserien *Hej Litteraturen!* (2010) Utbildningsradion, <http://urplay.se/158024> (110521)

Modernismen, avsnitt 7 i programserien *Hej Litteraturen!* (2010) Utbildningsradion, <http://urplay.se/158025> (110521)

Hej litteraturens webbplats, <http://www.hejlitteraturen.se> (110521)

Utbildningsradions hemsida, via sökord: Hej litteraturen!, <http://www.ur.se/id/158018> (110428)

NE: *Nationalencyklopedin Online* (2011-05-16), Sökord: "Kanon"
<http://www.ne.se.till.biblextern.sh.se/lang/kanon/220745>

6. BILAGOR

6.1 På något sätt nämnda författare, kvinnor

Upplysningen

Epok

Mary Wollstonecraft
Anna Maria Lenngren
Hedvig Charlotta Nordenflycht

Övriga

Constance Briscoe
Tove Jansson

Romantiken

Epok

Ann Radcliffe
Mary Shelley

Övriga

Charleyn Harris
Stephenie Meyer

Realismen

Epok

Harriet Beecher Stowe
Jane Austen
Emily Brontë
Charlotte Brontë
Anne Brontë
Victoria Benedictsson

Övriga

Nedjma
Tessa de Loo

Modernismen

Epok

Edith Södergran
Simone De Beauvoir
Gertrude Stein
Virginia Woolf

Övriga

Sara Gordon
Katarina Wennerstam
Amanda Svensson
Bodil Malmsten

6.2 På något sätt nämnda författare, män

Upplýsningen

Epok

Jean-Jaques Rousseau
Voltaire
Montesquieu
Daniel Defoe
Johan-Henrik Kellgren

Övriga

Malcolm X
Bao Ninh
Baudelaire

Romantiken

Epok

Carl Jonas Love Almqvist
Johann Wolfgang von Goethe
Erik Johan Stagnelius
Lord Byron
Bröderna Grimm
Percy Shelley
Bram Stoker
John Polidori
Joseph Sheridan
Victor Hugo
Alexander Pusjkin
Heinrich Heine
Esias Tegnér

Övriga

Antoine de Saint-Exupéry
John Harris
Torbjörn Säfe
John Ajvide Lindqvist

Realismen

Epok

Charles Dickens
Fjodor Dostojevskij
Leo Tolstoy
Gustave Flaubert
Herman Melville
Alexandre Dumas

Övriga

Vladimir Sorokin
Jonas Hassen Khemiri

Modernismen

Epok

James Joyce
Vladimir Nabokov
D. H. Lawrence
Boris Pasternak
Vladimir Majakovskij
George Orwell
Ernest Hemingway
T. S. Elliot
Gunnar Ekelöf

Övriga

Howard Zinn
Allen Ginsberg
Witold Gombrowicz
Junot Díaz
Daniel Boyacioglu